

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

ระบอบประชาธิปไตยภายใต้ร่มพระบารมีแห่งพระมหากษัตริย์ไทย

จัดทำโดย นายนพตล เสงเจริญ
รหัส ๖๐๐๕๑๙

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๕
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ระบอบประชาธิปไตยภายใต้ร่มพระบารมีแห่งพระมหากษัตริย์ไทย

นพดล เสงเจริญ*

บทคัดย่อ

ประเทศไทยอาจมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและกระแสธารแห่งกาลเวลา เช่นเดียวกับนานาอารยประเทศ ทว่าสิ่งหนึ่งที่ยังดำรงคงอยู่เคียงคู่กับประเทศไทยประดุจตั้งร่มโพธิ์ร่มไทรปกแผ่คุ้มครองไปทั่วประเทศยังความร่มเย็นเป็นสุขแก่เหล่าอาณาประชาราษฎร์ตราบนานเท่านานก็คือสถาบันพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงอุทิศกำลังพระวรกาย พระสติปัญญาและพระวิริยะอุตสาหะตรากตรำบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นอเนกประการเพื่อความผาสุกของประชาชนและความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาตินับเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณเป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้ เอกสารวิชาการฉบับนี้มุ่งศึกษาค้นคว้า รวบรวม และเผยแพร่พระมหากษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ไทยที่มีต่อการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย โดยย้อนไปตั้งแต่ช่วงก่อนที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระมหากษัตริย์ไทยทรงมีพระราชอำนาจสิทธิขาดในการปกครองประเทศเพียงผู้เดียว แต่กลับทรงยอมรับ ส่งเสริม และสนับสนุนให้ประชาชนได้เรียนรู้ระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนทรงปฏิรูปการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และกฎหมายของประเทศเพื่อวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วยทรงมีพระราชปณิธานที่จะพระราชทานกำเนิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยเมื่อคนไทยมีความพร้อมที่จะปกครองตนเองได้แล้ว ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยไม่ราบรื่นมั่นคง เกิดภาวะชะงักงันและวิกฤติการณ์ทางการเมืองหลายครั้ง แต่ด้วยพระอัจฉริยภาพ พระปรีชาสามารถ และพระบารมีแห่งองค์พระมหากษัตริย์ไทย ช่วยให้ประเทศไทยผ่านพ้นวิกฤติและสามารถขับเคลื่อนไปตามกลไกของระบอบประชาธิปไตยได้อีกครั้ง แม้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงดำรงพระราชสถานะเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่ยังคงทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคงยั่งยืนตลอดไป ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยอยู่ภายใต้ร่มพระบารมีแห่งองค์พระมหากษัตริย์ไทยโดยแท้จริง

คำสำคัญ

ระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ไทย

* รัฐศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมดี) และรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เคยดำรงตำแหน่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการศาลปกครองสูงสุด ตุลาการหัวหน้าคณะศาลปกครองสูงสุด และตุลาการหัวหน้าแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองสูงสุด ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองประธานศาลปกครองสูงสุด

๑. บทนำ

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่ดำรงอยู่คู่สังคมไทยมาช้านาน พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการที่ทรงคุณอนันต์ยิ่งต่อพสกนิกรชาวไทย ไม่ว่าจะเป็นการป้องกันรักษาเอกราชของชาติตลอดจนการทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองเพื่อให้พสกนิกรของพระองค์อยู่เย็นเป็นสุขภายใต้ร่มพระบารมี โดยทรงตราครุฑระวรกายทรงงานหนักมิได้เห็นแก่ความเหนื่อยยาก สถาบันพระมหากษัตริย์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศไทยทำให้ประเทศไทยมีเอกลักษณ์ของตนเองแตกต่างจากประเทศอื่น เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยตามแนวคิดของชาติตะวันตกจึงมีการผสมผสานเข้าด้วยกันกับวัฒนธรรมประเพณีและทัศนคติของปวงชนชาวไทยที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของประเทศจนเกิดเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ๆ (Thai-Style Democracy) หรือที่เรียกว่าระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (Democratic Regime of Government with the King as Head of State) ดังเช่นทุกวันนี้

ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเป็นการปกครองที่ประชาชนกับพระมหากษัตริย์มีความเชื่อมโยงผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น โดยพระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานอำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศให้เป็นของประชาชน^๑ ขณะที่ประชาชนต่างก็ยกย่องเทิดทูนให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศและเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยที่แสดงเจตจำนงออกมาในนามของประชาชน โดยมีการรับรองไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒ มาตรา ๒ ซึ่งบัญญัติว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”^๒ ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑ ได้ระบุคำปรารภ (Preamble) ไว้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “...ตามวิวัฒนาการปรากฏว่าระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของปวงชนชาวไทยเป็นการถาวรมั่นคงตลอดมา...สภาร่างรัฐธรรมนูญลงมติกำหนดหลักการสำคัญเป็นการทั่วไปว่า ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข...”^๓

๒. ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์...มาสู่ระบอบประชาธิปไตย

ในอดีตประเทศไทยมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งประมุขของประเทศและผู้ปกครอง ทรงมีพระราชอำนาจเด็ดขาดในการ

^๑ แนวคิดในเรื่องอำนาจอธิปไตยเป็นของใครนั้น เมื่อพิจารณาในเชิงนิติปรัชญาแล้วพบว่ามีทฤษฎีที่สำคัญ ๕ ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีอำนาจสูงสุดของพระเจ้า (Supremacy of God) ทฤษฎีอำนาจสูงสุดของพระสันตะปาปา (Supremacy of the Pope) ทฤษฎีอำนาจสูงสุดของกษัตริย์ (Supremacy of the King) ทฤษฎีอำนาจสูงสุดของประชาชน (Supremacy of the People) และทฤษฎีอำนาจสูงสุดของชาติ (Supremacy of the Nation) รายละเอียดโปรดดู วิษณุ เครืองาม, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, (กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณการ (พิมพ์ครั้งที่ ๓), ๒๕๓๐), น.๒๑๔-๒๑๓.

^๒ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๖๖ ตอนที่ ๑๗ วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒, น.๖.

^๓ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๘๕ ตอนพิเศษ วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๑, น.๑-๘.

บริหารราชการแผ่นดิน ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่พระมหากษัตริย์ พระราชดำรัส พระราชประสงค์ต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมาย ดังคำกล่าวที่ว่า “พระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ไม่ได้ปรากฏในกฎหมายอันหนึ่งอันใดด้วยเหตุที่ถือว่าเป็นที่ล้นพ้น ไม่มีข้อสั่งอันใดจะเป็นผู้บังคับขัดขวางได้”^๔ แต่ในทางปฏิบัติแล้วพระมหากษัตริย์ไทยมิได้ทรงใช้พระราชอำนาจดังกล่าวนั้น โดยเด็ดขาดเหมือนดังเช่นในต่างประเทศที่มีระบอบการปกครองในลักษณะทำนองเดียวกันแต่อย่างใด ด้วยเหตุว่าพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงยึดถือทศพิธราชธรรมและทรงมีพระราชปณิธานที่จะทรงจำกัดการใช้พระราชอำนาจของพระองค์เอง จนกระทั่งต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งเข้าสู่ยุคแห่งการล่าอาณานิคม ได้มีชาติตะวันตกเริ่มเข้ามารุกรานอำนาจอธิปไตยของประเทศไทยโดยอ้างความล้าหลังของประเทศ พระมหากษัตริย์ไทยจึงทรงปฏิรูปการเมืองการปกครองครั้งใหญ่เพื่อให้ประเทศมีการพัฒนาดังเช่นชาติตะวันตกและสามารถรักษาเอกราชของชาติไว้ให้พ้นจากการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม รวมทั้งส่งคนไทยไปศึกษาในต่างประเทศเพื่อนำแนวคิดและวิธีการต่าง ๆ มาปรับปรุงการปกครองให้ทันสมัย ปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้นส่งผลให้แนวคิดในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยของชาติตะวันตกเริ่มเข้ามามีอิทธิพลแพร่หลายในประเทศไทย

๒.๑ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

แนวคิดในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้มีเจ้านายและข้าราชการจำนวนหนึ่งที่รับราชการในสถานทูตไทยประจำกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ร่วมกันลงชื่อในเอกสารกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเมื่อวันที่ ๙ มกราคม ๒๔๒๗ โดยถวายแนวความคิดให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นด้วยในหลักการที่มีการเรียกร้องแต่ทรงมีพระราชวิจารณ์เพิ่มเติมว่าประเทศไทยควรเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการยกร่างรัฐธรรมนูญขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับการปกครองประเทศ แต่สุดท้ายมิได้นำออกใช้ เนื่องจากทรงมีพระราชดำริว่าสภาพบ้านเมืองและประชาชนยังไม่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทันทีทันใด ถ้าเร่งรีบเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในขณะที่ประเทศยังไม่พร้อม ย่อมจะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติได้ ซึ่งในห้วงเวลานั้น ประเทศไทยมีภัยรอบด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยจากนโยบายการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่าการปกครองในระบบรัฐสภาและการมีรัฐธรรมนูญแบบตะวันตกจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนเมื่อสภาพบ้านเมืองและประชาชนมีความพร้อมมากยิ่งขึ้น และทรงมีพระราชปณิธานที่จะให้การปกครองที่มีรัฐสภาและรัฐธรรมนูญเกิดขึ้นในประเทศไทยดังที่เคยมีพระราชดำรัสในที่ประชุมเสนาบดีคราวหนึ่งว่า “ฉันจะให้ลูกศิษย์รูดมอบของขวัญให้แก่พลเมืองในทันทีที่ขึ้นสู่อำนาจบัลลังก์ กล่าวคือ ฉันจะให้เขาให้ปาลิเมนต์และคอนสตีติวชัน”^๕

^๔ ประยูร สิทธิพันธ์, ตามรอยบาทพระพุทเจ้าหลวง, (พระนคร : มิตรสยาม, ๒๕๑๔), น.๑๒๘.

^๕ คณะอนุกรรมการจัดทำสารานุกรมสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๒ ในคณะกรรมการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘ สถาบันบัญญัติแห่งชาติ, สารานุกรม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปูพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงการปกครองในอนาคต เป็นต้นว่า ทรงตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) และสภาที่ปรึกษาราชการในพระองค์ (Privy Council) ซึ่งเป็นสถาบันการเมืองที่มีอำนาจขัดขวางพระเจ้าแผ่นดินในเรื่องที่ทรงพระราชดำริ เป็นการไม่ยุติธรรมอันจะทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนและช่วยให้คำปรึกษาข้อราชการแผ่นดิน อันถือเป็นการฝึกหัดสมาชิกสภาให้รู้จักออกเสียงแสดงความคิดเห็นเพื่อช่วยกันพัฒนาประเทศ ตามครรลองระบอบประชาธิปไตย ทรงเลิกระบบทาสและไพร่เพื่อปลดปล่อยประชาชนให้พ้นจากพันธะอันรัดตัวต่าง ๆ ทำให้ประชาชนทั้งชาติมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน ทรงขยายโอกาสทางการศึกษาออกไปสู่ราษฎรทุกระดับด้วยการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นทั้งในเมืองหลวงและตามหัวเมืองต่าง ๆ รวมทั้งทรงสนับสนุนคนไทยให้มีโอกาสไปศึกษาในต่างประเทศ ทรงออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. ๑๑๖ เป็นแนวทางปฏิบัติของอำเภอและหมู่บ้าน ริเริ่มให้ประชาชนได้เลือกตั้งคนในหมู่บ้านเดียวกันเป็นผู้ใหญ่บ้าน และให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกตั้งกันเองเป็นกำนัน โดยให้สิทธิแก่สตรีในการเลือกตั้งด้วย^๖

๒.๒ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงแนวคิดเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยดังทรงบันทึกในจดหมายเหตुरายวันส่วนพระองค์ไว้ว่า “...ถ้ามีผู้ต้องการคอนสติตูชันจริง ๆ และเพนไปได้จริงจะเพนคุณอย่างใดฤไม่ แต่ถ้าแม้ต่างว่ามีคนอยู่จำพวก ๑ ซึ่งตั้งใจดีจริง มีความมุ่งต่อชาติจริง จะร้องฎีกาขึ้นมาตรง ๆ ขอให้มิคอนสติตูชัน เราเองจะไม่มีความแค้นเคืองเลย ตรงกันข้าม เราจะยอมพิจารณาว่า จะสมควรยอมตามคำร้องขอของคนนั้นฤไม่ ยิ่งถ้ามีคอนสติตูชันได้จะดียิ่ง เพราะเรารู้สึกอยู่แล้วเหมือนกันว่าการที่มอบการปกครองไว้ในมือเจ้าแผ่นดินคนเดียว ผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดนั้น ดูเพนการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่...”^๗ จึงทรงสนองพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยทรงเห็นควรทดลองนำระบอบประชาธิปไตยมาฝึกหัดให้แก่ประชาชนก่อนที่จะนำมาใช้จริง ดังนั้นในปี ๒๔๖๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงจัดตั้งเมืองสมมติขึ้นในบริเวณพระราชวังดุสิตเรียกว่า “ดุสิตธานี” สำหรับทดลองวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีธรรมนูญลักษณะปกครองคณะนคราภิบาล (ดุสิตธานี) พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ เป็นข้อบัญญัติในการปกครองและดำเนินงานภายในดุสิตธานี มีการจัดตั้งพรรคการเมือง ๒ พรรค ได้แก่ พรรคแพรรแถบสีน้ำเงินและพรรคแพรรแถบสีแดง ประชาชนในดุสิตธานีเรียกว่าทวยนาครมีสิทธิเลือกตั้งผู้แทนเข้ามาทำหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎรเรียกว่าเชษฐบุรุษ พรรคที่มีเชษฐบุรุษมากจะมีสิทธิจัดตั้งรัฐบาลบริหารดุสิตธานี ในการประชุมสภามีการอภิปรายโต้แย้งวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานในดุสิตธานี และมีการออกหนังสือพิมพ์เผยแพร่ข่าวสารในดุสิตธานี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

การเมืองไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑ เรื่อง ประวัติและความเป็นมาของรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๘), น.๒๐-๒๒.

^๖ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, จุดเริ่มต้นประชาธิปไตยไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๗), น.๑๑-๑๔.

^๗ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าชวลิต เกษมสันต์, ๒๕๑๗), น.๔๘-๔๙.

เจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสคราวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดศาลารัฐบาลมณฑลสุโขทัยเมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๔๖๒ ความตอนหนึ่งว่า “...วิธีการที่ดำเนินเป็นไปนี้ เป็นการทดลองว่าจะเป็นประโยชน์ได้เพียงใด เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับธานีให้แน่ชัดเสียก่อน...วิธีดำเนินการในธานีเล็ก ๆ ของเราเป็นไปเช่นไรก็ตั้งใจว่าจะให้ประเทศสยามกระทำเช่นเดียวกัน...”^๕ อย่างไรก็ตาม จากการทดลองจัดตั้งสุโขทัยทรงเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยยังไม่เหมาะสมกับประเทศไทยในสมัยนั้น เนื่องจากประชาชนโดยเฉพาะในหัวเมืองยังขาดความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่ง “...ถ้าขึ้นจะเปลี่ยนแปลงไปก็คงจะได้แต่ทำเล่นเป็นผิว ๆ เท่านั้น และทำได้แต่เฉพาะในบางกอก เพราะไม่มีผู้ใดสามารถเข้าใจลักษณะปกครองทางประชาธิปไตยเลย ถึงแม้ว่าในบางกอกเองก็จะมีแต่ผู้ที่เข้าใจด้วยปากมากกว่าเข้าใจด้วยใจจริง ๆ” ทำให้เกรงว่าการที่ประชาชนยังไม่มีความรู้พอที่จะทำการปกครองตนเองได้ เมื่อได้อำนาจและสิทธิในการตัดสินใจเอง อาจนำไปใช้ในทางที่ไม่ถูก ผลเสียจะตกอยู่กับประเทศ ประกอบกับทรงไม่แน่วพระทัยในระบบการเลือกตั้งและเห็นว่าประชาชนไม่มีเวลาทำความรู้จักหรือศึกษาผู้ที่จะเป็นตัวแทนทำให้พรรคที่มีทุนมากจะได้เปรียบ ตัวแทนไม่ได้มาจากการที่เขาเป็นคนดีสมควรเป็นผู้แทน และพรรคการเมืองอาจถือโอกาสเล่นพรรคเล่นพวก ซึ่งในที่สุดอำนาจในการปกครองประเทศจะอยู่ที่คณะบุคคลเดียว จึงทรงหันไปมุ่งเน้นปลูกฝังให้ประชาชนได้รับการศึกษาด้วยการตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ บังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ปีบริบูรณ์ เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนจนอายุ ๑๔ ปี หรือจนจบหลักสูตรประถมศึกษา โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนที่มีต่อประเทศชาติ และในเรื่องการเมืองการปกครอง^๖

๒.๓ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำเนื่องจากผลกระทบจากสงครามโลก และมีกระแสความต้องการการปกครองระบอบประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะจากกลุ่มบุคคลที่ได้ไปศึกษาต่อในต่างประเทศซึ่งได้รับความรู้ ประสบการณ์ และต้องการนำแนวความคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่แพร่หลายไปทั่วโลกมาใช้กับประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและมีพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนโดยมอบหมายให้พระยาศรีวิสารวาจา ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ และนายเรมอนด์ บี.สตีเวนส์ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศชาวอเมริกัน ดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญ และทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญดังกล่าวเป็นของขวัญแก่ประชาชนเนื่องในพระราชพิธีสมโภชพระนคร ๑๕๐ ปี แต่ได้รับการคัดค้านจากคณะอภิรัฐมนตรีสภาซึ่งประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเคยเป็นเสนาบดีที่มีอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินซึ่งต่างเห็นว่าประเทศไทยยังไม่มีความพร้อมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญในขณะที่ประชาชนยังไม่มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเรื่องการปกครองตนเองอย่างดีพอ ย่อมเป็นผลร้ายมากกว่าผลดี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่ทันที่จะได้พระราชทานรัฐธรรมนูญ ก็ได้มีกลุ่มบุคคลใช้ชื่อว่า “คณะราษฎร” ซึ่งประกอบด้วยข้าราชการฝ่ายทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน จำนวน ๙๙ คน

^๕ คณะอนุกรรมการจัดทำสารานุกรมสำหรับเยาวชนฯ, *อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ ๕*, น.๒๓.

^๖ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, *อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ ๖*, น.๒๑-๒๓.

เกือบทั้งหมดเป็นข้าราชการที่ได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตก ร่วมกันทำการปฏิวัติเสียก่อน โดยยึดอำนาจการปกครองประเทศจากพระมหากษัตริย์ และเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขโดยมีรัฐธรรมนูญใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕^{๑๐}

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะราษฎรได้กราบทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์เช่นเดิม แต่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตอบรับว่า “...ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ ไม่อยากให้เสียเลือดเนื้อ กับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมละมัย ไม่ให้ขึ้นชื่อได้ว่าจลาจลเสียหายแก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าได้คิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงตามทำนองนี้ คือมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองตามพระธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วยเป็นตัวเซ็ด เพื่อคุ้มครองการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปตามวิธีเปลี่ยนแปลงตั้งพระธรรมนูญโดยสะดวก เพราะว่าถ้าข้าพเจ้าไม่ยอมรับเป็นตัวเซ็ด นานาประเทศคงจะไม่ยอมรับรัฐบาลใหม่นี้ ซึ่งจะเป็นความลำบากยิ่งขึ้นหลายประการ...”^{๑๑} จากนั้นวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อเสร็จการพระราชพิธีดังกล่าวแล้ว จึงถือว่ามีพระราชทานพระราชอำนาจแก่ปวงชนชาวไทยโดยสมบูรณ์ โดยให้มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ และก่อตั้งระบบรัฐสภาขึ้นโดยมีสภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติของประเทศ ผลจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญทำให้มีการเลือกตั้งทั่วประเทศครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๖ ซึ่งผู้ที่ได้รับเลือกส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของคณะราษฎร เป็นอันว่าพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ทรงเปลี่ยนมาอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ พระราชอำนาจทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ที่ทรงใช้ในฐานพระองค์อธิปไตยแต่เดิม ถูกบัญญัติให้ทรงใช้ภายใต้คำแนะนำและยินยอมของสถาบันทั้งหลายตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาญาณห่วงใยต่อความสงบสุขของประชาชน และประเทศชาติอย่างยิ่ง ตลอดจนได้ทรงสดับข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมืองของรัฐบาลและสถานการณ์ทั่วไป เมื่อมีพระราชดำริว่าเรื่องใดเป็นการไม่ยุติธรรมหรือไม่เป็นไปตามครรลองแห่งระบอบประชาธิปไตย ทั้งจะเกิดผลเสียแก่ประชาชนและประเทศชาติแล้ว จะทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานคำแนะนำทักท้วงไปยังรัฐบาลทันทีเท่าที่พระราชอำนาจทางกฎหมายจะอำนวยให้ทรงกระทำเช่นนั้นได้ ต่อมาเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชสมบัติเนื่องจากรัฐบาลไม่อาจสนองตามพระราชกระแสเกี่ยวกับครรลองแห่งระบอบประชาธิปไตยของประเทศได้ในหลายประการโดยมีข้อความสำคัญตอนหนึ่งว่า “...ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้อง ใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคลและหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใดคณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้...ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ

^{๑๐} เฟิงอ้วง, น.๓๗-๔๐.

^{๑๑} ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ : บทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐), น.๑๐.

ที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร...ข้าพเจ้าเห็นว่าความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะให้ราษฎรมีสิทธิออกเสียงในนโยบายของประเทศโดยแท้จริงไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นอันหมดหนทางที่ข้าพเจ้าจะช่วยเหลือหรือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป...”^{๑๒}

๓. ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

คำว่า “ประชาธิปไตย” (Democracy) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ๒ คำ คือ *Demos* แปลว่า พลเมือง ประชาชน กับ *Kratos* แปลว่า การปกครอง รัฐบาล อำนาจปกครอง ซึ่งคำนิยามของคำว่า “ประชาธิปไตย” ที่มีความกระชับและได้ใจความครบถ้วนสมบูรณ์ซึ่งมักมีการอ้างอิงอยู่เสมอมาจากสุนทรพจน์ตอนหนึ่งของนายอับราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ที่กล่าวในพิธียกย่องวีรชนผู้พลีชีพในสงครามกลางเมือง ณ สุสานแห่งชาติเกตตีสเบิร์ก (the Gettysburg National Cemetery) เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๐๖ ว่า “ประชาธิปไตย” คือ การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน (Government of the people, by the people and for the people)^{๑๓} คำว่าประชาชนในที่นี้มีได้หมายความเฉพาะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มคนยากจน กลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มเกษตรกร เท่านั้น แต่หมายถึงปวงชนทั้งชาติไม่ว่ายากดีมีจนอย่างไรหรือประกอบอาชีพใดก็ตาม ปวงชนเหล่านี้ย่อมมีสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบในการปกครองแผ่นดินอย่างเสมอภาคกัน ประชาธิปไตยจึงเป็นระบอบการปกครองที่ต้องส่งเสริมสนับสนุนในด้านสิทธิเสรีภาพของประชาชนดังสุภาษิตโรมันที่ว่า “เสียงประชาชนคือเสียงสวรรค์” (*Vox Populi, Vox Dei*) ประชาชนต้องตระหนักในสิทธิและหน้าที่ เสรีภาพและความรับผิดชอบ รวมทั้งมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองโดยทั่วหน้ากันไม่ว่าจะเป็นบุคคลใด นอกจากนี้ ประชาธิปไตยยังมีรากฐานสืบเนื่องมาจากศีลธรรม กล่าวคือ ประชาธิปไตยเคารพในความเป็นธรรม (Justice) เหตุผล (Reason) เมตตาธรรม (Compassion) ความศรัทธาในมนุษยชาติ (Faith in Human) และความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity)^{๑๔}

๓.๑ หลักการและอุดมการณ์ประชาธิปไตย

การพิจารณาว่าประเทศใดมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่ดูเพียงแค่ประเทศนั้นมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศหรือมีการเลือกตั้งผู้แทนของประชาชนเท่านั้น แต่จะต้องดูแนวปฏิบัติของประเทศนั้นด้วยว่าสอดคล้องกับลักษณะสำคัญของประชาธิปไตยในแง่หลักการและอุดมการณ์หรือไม่ เพราะมิเช่นนั้นจะได้ชื่อว่าเป็นประชาธิปไตยแต่เพียงในนามหรือในเชิง

^{๑๒} สำเนาพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<https://www.gotoknow.org/posts/353594>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

^{๑๓} Lewis Copeland and Lawrence Lamm eds., *The World's Great Speeches*, (New York : Dover, ๑๙๘๕), p.๓๑๕.

^{๑๔} ธานินทร์ กรัยวิเชียร, *ระบอบประชาธิปไตย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๘), น.๑.

แบบพิธี ไม่ถือว่าเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง หลักการและอุดมการณ์ประชาธิปไตยต้องมีพื้นฐานที่สำคัญดังนี้^{๑๕}

๓.๑.๑ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular Sovereignty)

ระบอบประชาธิปไตยยอมรับว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยและเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุด ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐโดยตรงในการเลือกตั้ง และเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐทางอ้อมโดยผ่านองค์กรของรัฐ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตลอดเวลาผ่านกลไกต่าง ๆ หรือใช้สิทธิที่จะแสดงบทบาทต่าง ๆ ได้โดยตรง รัฐบาลได้อำนาจมาจากประชาชนหรือโดยความยินยอมของประชาชนและเป็นเพียงผู้ที่ทำให้เจตจำนงของประชาชนเป็นจริงขึ้นมาเท่านั้น รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อประชาชน ประชาชนมีสิทธิควบคุมการทำงานของรัฐบาลตลอดเวลา และมีสิทธิเปลี่ยนแปลงรัฐบาลตามวิธีการที่กำหนดไว้ สำหรับระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา รัฐสภาเป็นองค์กรเดียวที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ดังนั้น รัฐบาลจะมีความชอบธรรมในทางประชาธิปไตยตราบเท่าที่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา และในขณะเดียวกันการบริหารงานของรัฐบาลย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐสภา

๓.๑.๒ หลักประชาธิปไตยแบบเสรี (Liberal Democracy)

หลักประชาธิปไตยแบบเสรีตรงข้ามกับประชาธิปไตยแบบเบ็ดเสร็จ (Totalitarian Democracy) ประชาธิปไตยแบบเสรีเป็นลักษณะของสังคมที่ยอมรับความหลากหลายทางความคิดต่อการนำเสนอเพื่อแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง จึงจำเป็นต้องถกเถียงกันทางความคิดเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สังคมยอมรับ ลักษณะของประชาธิปไตยแบบเสรีจึงต้องมีการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น การชุมนุม การรวมตัวเป็นสมาคมหรือกลุ่มบุคคลโดยเฉพาะการรวมตัวเป็นพรรคการเมืองเพื่อแสดงออกซึ่งเจตจำนงทางการเมืองของประชาชน (Political Will) สังคมประชาธิปไตยแบบเสรีจึงเป็นสังคมที่ยอมรับความแตกต่าง ยอมรับความขัดแย้ง การโต้แย้งกันบนพื้นฐานของสันติวิธี โดยหน้าที่หลักของรัฐบาล คือ การส่งเสริมปัจเจกชน (Individualism) เสรีภาพ (Freedom) ความเสมอภาค (Equality) ภราดรภาพของพลเมือง (Fraternity) ประชาชนเสมอภาคในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความเสมอภาคในสายตาของกฎหมายและความมีโอกาสเท่าเทียมกัน ทุกคนมีศักดิ์ศรีและไม่มีใครมีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่น ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง โดยรัฐบาลให้หลักประกันและคุ้มครองการใช้สิทธิเสรีภาพเหล่านั้นอย่างน้อยในสิทธิเสรีภาพพื้นฐานที่สำคัญ (Fundamental Right) ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศได้จริงและอย่างมีข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอ

๓.๑.๓ การปกครองโดยฝ่ายข้างมากที่เคารพสิทธิฝ่ายข้างน้อย (Majority Rule with Respect to Minority Rights)

ระบบการสร้างเจตจำนงของรัฐจำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานของเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์หลักเสียงข้างมากเกี่ยวข้องกับระบบหลายพรรคการเมือง การให้เสรีภาพในการตั้งพรรคการเมือง และ

^{๑๕} อมร รัชศาสตร์ และคณะ, ประชาธิปไตย อุดมการณ์ หลักการ และแบบอย่างการปกครองหลายประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), น.๓๓-๓๔. ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : พิชเนต, ๒๕๑๙), น.๑๕. สมยศ เชื้อไทย, หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน (พิมพ์ครั้งที่ ๙), ๒๕๕๗), น.๑๕๖-๑๘๐.

ความเสมอภาคในโอกาสของพรรคการเมือง ประชาธิปไตยย่อมอาศัยพรรคการเมืองเป็นตัวแทนของประชาชนในการสร้างเจตจำนงของรัฐที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยโดยพรรคการเมือง” สถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่ตัดสินใจทางการเมืองหรือวางนโยบายสาธารณะต้องจัดตั้งขึ้นด้วยวิถีทางแห่งการแข่งขันเพื่อให้ได้รับคะแนนเสียงเห็นชอบจากประชาชนส่วนมาก การเลือกตั้งผู้แทนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบางตำแหน่งที่มีความสำคัญต้องมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม โดยประชาชนสามารถใช้สิทธิเลือกตั้งได้อย่างอิสระ การตัดสินใจสำคัญต้องเป็นไปตามเสียงฝ่ายข้างมากโดยคำนึงถึงสิทธิของฝ่ายข้างน้อย การปกครองระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่การปกครองโดยเสียงข้างมากเท่านั้น แต่เป็นการปกครองโดยใช้เหตุผลและข้อเท็จจริง และต้องรับฟังทุกฝ่าย การปกครองโดยเสียงข้างมากนั้นอันที่จริงเป็นเพียงการสะท้อนระบบการนับจำนวนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีเสียงข้างมากซึ่งจะเป็นฝ่ายที่มีอำนาจตัดสินใจ แต่ไม่ได้หมายความว่าฝ่ายที่มีเสียงข้างมากจะต้องเป็นฝ่ายถูกเสมอไป ดังนั้น การดำรงเสียงข้างมากจึงต้องเป็นความชอบธรรมที่จะดำเนินการโดยมีขอบเขต การวินิจฉัยหรือตัดสินปัญหาต่าง ๆ ต้องอยู่บนหลักของเหตุผลที่สาธารณชนหรือวิญญูชนยอมรับ และต้องยอมรับฟังความคิดเห็นและคุ้มครองรักษาผลประโยชน์ของฝ่ายเสียงข้างน้อยด้วย มิใช่ลักษณะพวกมากลากไปจนกลายเป็นเผด็จการเสียงข้างมากอันเป็นการบ่อนทำลายระบอบประชาธิปไตย

๓.๑.๔ หลักนิติรัฐ (Legal State) และหลักนิติธรรม (The Rule of Law)

หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมมีความสัมพันธ์กับประชาธิปไตยอย่างใกล้ชิด โดยการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงจะมีขึ้นและดำรงอยู่ตลอดไปไม่ได้โดยปราศจากหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม และเฉพาะแต่รัฐที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยเท่านั้นจึงจะควรค่าแก่การเรียกว่านิติรัฐ หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม^{๑๖} คือ การปกครองโดยกฎหมาย ทุกคนไม่ว่าจะเป็นรัฐองค์กรของรัฐ หรือประชาชน ต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายเดียวกันทั้งสิ้น รัฐจะกระทำการใดที่มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจและต้องกระทำการภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด ไม่ใช่อำนาจตามอำเภอใจ เช่น บุคคลจะถูกจับกุมคุมขังหรือถูกลงโทษได้ก็เฉพาะเมื่อมีกฎหมายกำหนดว่าเป็นความผิด อำนาจการปกครองประเทศต้องไม่อยู่ในกำมือของบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเดียว ต้องมีการแบ่งอำนาจปกครองประเทศอย่างน้อยในระดับหนึ่ง รัฐบาลต้องมีอำนาจจำกัด มีการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Power) และการกระจายอำนาจ (Decentralisation) มีการตรวจสอบถ่วงดุลและคานอำนาจซึ่งกันและกัน (Check and Balance) ฝ่ายตุลาการมีหลักประกันความเป็นอิสระ ไม่ถูกแทรกแซงการทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐหรือวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทให้เป็นไปตามกฎหมาย และต้องมีการพิจารณาคดีโดยรวดเร็ว เปิดเผยตรวจสอบได้ และเป็นธรรม

๓.๒ พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศไทยเป็นการนำหลักการและอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เป็นสากลมาหลอมรวมกับการปกครองแผ่นดิน

^{๑๖} นักนิติศาสตร์บางท่านอธิบายเพิ่มเติมว่าหลักนิติรัฐ (Legal State) กับหลักนิติธรรม (The Rule of Law) นั้น แม้จะมีความหมายทำนองเดียวกัน แต่จะมีรายละเอียดแตกต่างกันในแง่ที่มาและบริบทของระบบกฎหมาย เนื่องจากหลักนิติรัฐเป็นหลักการในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ส่วนหลักนิติธรรมเป็นหลักการในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ รายละเอียดโปรดดู บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ ๓), ๒๕๕๒), น.๔๐๙-๔๑๐.

ที่ย่อมรับพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของรัฐเพื่อรักษาพระราชอำนาจหลายประการตามโบราณราชพิธีประเพณี โดยพระราชอำนาจใดที่สอดคล้องกับหลักการและอุดมการณ์ประชาธิปไตยก็ยังคงบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อเชิดชูและเป็นการผดุงไว้ซึ่งพระเกียรติยศแห่งองค์พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย^{๑๗} มาตรา ๖ ได้ยืนยันความเป็นประมุขสูงสุดของพระมหากษัตริย์โดยบัญญัติไว้ว่า “องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้” จากบทบัญญัติข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษ ผู้ที่ละเมิดหรือหมิ่นพระบรมเดชานุภาพพระมหากษัตริย์ย่อมถือเป็นความผิดอาญาร้ายแรง พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่ทรงอยู่นอกกฎหมายอื่น ๆ จึงไม่ทรงอยู่ในฐานะที่จะเป็นจำเลยหรือถูกแจ้งความกล่าวโทษได้ ตามหลักที่ว่าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงกระทำผิด (The King can do no wrong.) การใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญจะไม่ทรงประกอบกรไต่ทางการเมืองด้วยพระองค์เองเนื่องจากพระราชสถานะที่ทรงอยู่เหนือการเมือง และในทางปฏิบัติพระมหากษัตริย์มิได้ทรงริเริ่มหรือดำเนินข้อราชการต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง จะต้องมียุติหน้าที่หรือองค์กรหนึ่งองค์กรใดเป็นฝ่ายดำเนินการและกราบทูลขึ้นมา พระมหากษัตริย์จึงไม่ทรงต้องรับผิดชอบในพระบรมราชโองการหรือการกระทำในพระปรมาภิไธยของพระองค์ในกรณีที่เกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อน และถือว่ามีได้ทรงกระทำผิด บุคคลที่ต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดคลาดเคลื่อนนั้น คือ องค์กรเจ้าของเรื่องและผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการที่ถือเป็นผู้แทนองค์กรดังกล่าว ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๘๒ บัญญัติว่า “บทกฎหมายพระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เว้นแต่ที่มีบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในรัฐธรรมนูญ”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข^{๑๘} โดยอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ^{๑๙} ดังนั้น พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญจึงอาจแบ่งได้ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ พระราชอำนาจในด้านนิติบัญญัติ

๑) การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งฝ่ายนิติบัญญัติ

พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งประธานสภาผู้แทนราษฎร รองประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา รองประธานวุฒิสภา^{๒๐} และผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร^{๒๑} รวมถึงทรงแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาในวาระเริ่มแรกจำนวน ๒๕๐ คน ตามที่คณะรักษาความสงบ

^{๑๗} การใช้คำว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้ระบุปีพุทธศักราชต่อท้ายจะหมายถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ซึ่งใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๐) ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับเก่าซึ่งถูกยกเลิกไปแล้วจะมีการระบุปีพุทธศักราชต่อท้าย

^{๑๘} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒

^{๑๙} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๓ วรรคหนึ่ง

^{๒๐} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๑๖

^{๒๑} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๐๖

แห่งชาติถวายคำแนะนำ^{๒๒} อนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานอำนาจอธิปไตยให้เป็นของประชาชน ประชาชนย่อมเป็นผู้เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภามาทำหน้าที่เป็นผู้แทนปวงชน ซึ่งการเข้าดำรงตำแหน่งนั้น มิต้องมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งอีกแต่อย่างใด เพราะถือว่ามิที่มาจากการใช้อำนาจของปวงชนชาวไทยโดยตรงอยู่แล้ว

๒) การเลือกตั้งทั่วไปและการยุบสภาผู้แทนราษฎร

เมื่ออายุของสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง พระมหากษัตริย์จะได้ทรงตราพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่ เป็นการเลือกตั้งทั่วไปภายในสี่สิบห้าวันนับแต่วันที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุ^{๒๓} พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่เป็นการเลือกตั้งทั่วไปโดยตราพระราชกฤษฎีกา^{๒๔}

๓) การประชุมรัฐสภา

พระมหากษัตริย์ทรงเรียกประชุมรัฐสภา ทรงเปิดและทรงปิดประชุม และเสด็จพระราชดำเนินมาทรงทำรัฐพิธีเปิดประชุมสมัยประชุมสามัญประจำปีครั้งแรก ในปีหนึ่งให้มีสมัยประชุมสามัญของรัฐสภาสองสมัย ๆ หนึ่งให้มีกำหนดเวลาหนึ่งร้อยยี่สิบวัน แต่พระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ขยายเวลาออกไปก็ได้ เมื่อมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งรัฐหรือมีเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด พระมหากษัตริย์จะทรงเรียกประชุมรัฐสภาเป็นการประชุมสมัยวิสามัญก็ได้ ทั้งนี้ การเรียกประชุม การขยายเวลาประชุม และการปิดประชุมรัฐสภาให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา^{๒๕}

๔) การตรากฎหมายและการยับยั้งร่างกฎหมาย

พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยในร่างรัฐธรรมนูญ ร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ และร่างพระราชบัญญัติที่ได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา และเมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้^{๒๖} ในกรณีเพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ และคณะรัฐมนตรีเห็นว่าเป็นกรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนอันมิอาจจะหลีกเลี่ยงได้ หรือในกรณีที่มีความจำเป็นต้องมีกฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากรหรือเงินตราซึ่งจะต้องได้รับการพิจารณาโดยด่วนและลับเพื่อรักษาประโยชน์ของแผ่นดิน พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดโดยคำแนะนำและยินยอมของคณะรัฐมนตรีให้ใช้บังคับดังเช่นพระราชบัญญัติก็ได้^{๒๗} ร่างพระราชบัญญัติใด พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยและพระราชทานคืนมายังรัฐสภา หรือเมื่อพ้นเก้าสิบวันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา รัฐสภาจะต้องปรึกษา ร่างพระราชบัญญัตินั้นใหม่ ถ้ารัฐสภามีมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภาแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทาน

^{๒๒} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๖๔

^{๒๓} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๐๒

^{๒๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๐๓

^{๒๕} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๒๖

^{๒๖} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย คำปรารภ และมาตรา ๘๑, ๒๕๖

^{๒๗} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๗๒, ๑๗๔

คืนมาภายในสามสิบวัน ให้นายกรัฐมนตรีนำพระราชบัญญัตินั้นประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับ เป็นกฎหมายได้เสมือนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว^{๒๘} ในกรณีที่อายุของสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลงหรือมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร ร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมหรือร่างพระราชบัญญัติที่รัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้วแต่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วย หรือเมื่อพ้นเก้าสิบวันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา ให้เป็นอันตกไป^{๒๙}

๓.๒.๒ พระราชอำนาจในด้านบริหาร

๑) การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งฝ่ายบริหาร

พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีอื่นอีกไม่เกิน ๓๕ คน ประกอบเป็นคณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินตามหลักความรับผิดชอบร่วมกัน^{๓๐} รวมถึงทรงแต่งตั้งข้าราชการฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนตำแหน่งปลัดกระทรวง อธิบดี และเทียบเท่า^{๓๑}

๒) การตราพระราชกฤษฎีกา

พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการตราพระราชกฤษฎีกาตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรีเพื่อใช้ในการบริหารราชการแผ่นดินโดยไม่ขัดต่อกฎหมายไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ หรือพระราชกำหนด^{๓๒}

๓) การประกาศกฎอัยการศึก

พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศใช้และเลิกใช้กฎอัยการศึก^{๓๓} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายของกฎอัยการศึกไว้ว่าเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารลิดรอนสิทธิเสรีภาพบางประการของประชาชนได้ตามความจำเป็น ทั้งให้มีอำนาจหน้าที่เหนือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนในส่วนที่เกี่ยวกับการยุทธการระงับปราบปรามหรือการรักษาความสงบเรียบร้อย และศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาบางอย่างที่ประกาศระงับไว้แทนศาลพลเรือน การใช้กฎอัยการศึกจะกระทำได้เมื่อมีเหตุจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เช่น ในกรณีเกิดสงคราม การจลาจล โดยจะให้มีผลบังคับทุกท้องที่หรือบางท้องที่ก็ได้ตามความจำเป็น

๔) การต่างประเทศ

พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงครามเมื่อได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา^{๓๔} การประกาศสงครามถือเป็นพระราชอำนาจในด้านบริหารตามจารีตประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิมและยังคงบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ในทางปฏิบัติจะทรงกระทำไปตามการเสนอแนะของคณะรัฐมนตรีที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้วด้วย พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพ สัญญาสงบศึก และสัญญาอื่นกับนานาประเทศหรือกับ

^{๒๘} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๔๖

^{๒๙} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๔๗

^{๓๐} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๕๘

^{๓๑} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๘๐

^{๓๒} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๗๕

^{๓๓} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๗๖

^{๓๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๗๗

องค์การระหว่างประเทศ^{๓๕} ซึ่งถือเป็นพระราชอำนาจในด้านบริหารตามจารีตประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิมและยังคงบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกันกับการประกาศสงคราม แต่ในทางปฏิบัติพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจนี้ตามนโยบายต่างประเทศของคณะรัฐมนตรี

๕) การพระราชทานอภัยโทษ

พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ^{๓๖} ซึ่งถือเป็นพระราชอำนาจที่มีมาแต่โบราณที่ไม่ใช่การคัดค้านการพิพากษาของศาล แต่เป็นการพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณแก่ผู้ต้องโทษประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโทษทางอาญา โทษทางวินัย หรือโทษประเภทอื่น ให้ได้รับการปล่อยตัว ยกเว้นโทษหรือลดโทษ โดยมีทั้งการพระราชทานอภัยโทษเป็นรายบุคคลแก่ผู้ต้องโทษซึ่งทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษ และการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปในวโรกาสอันเป็นมิ่งมงคลของบ้านเมืองโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา^{๓๗} อันเป็นการยึดหลักพระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาของความยุติธรรม (The King is the Fountain of Justice) ในบางกรณีการใช้พระราชอำนาจนี้อาจเป็นแนวทางการแก้ไขความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมได้ทางหนึ่ง และเป็นการแสดงออกซึ่งสายสัมพันธ์ของราษฎรที่ยึดเหนี่ยวพระมหากษัตริย์ไว้เป็นที่พึ่งสุดท้ายในการแสวงหาความยุติธรรม

๓.๒.๓ พระราชอำนาจในด้านตุลาการ

๑) การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งฝ่ายตุลาการ

พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งผู้พิพากษาศาลยุติธรรม ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการศาลปกครอง และตุลาการศาลทหาร^{๓๘}

๒) การพิจารณาพิพากษาคดี

การพิจารณาพิพากษารรคดีเป็นอำนาจของศาล ซึ่งต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์^{๓๙} ซึ่งตามโบราณราชพิธีประเพณีนั้นพระมหากษัตริย์คือองค์ยุติธรรม^{๔๐} เดิมพระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานความยุติธรรมให้แก่ประชาชนโดยทรงวินิจฉัยชี้ขาดอรรถคดีด้วยพระองค์เอง เมื่อปริมาณคดีที่วราชาอาณาจักรมีมากขึ้นเพื่อเป็นการแบ่งเบาพระราชกรณียกิจ จึงมีการจัดตั้งหน่วยงานศาลขึ้นทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีต่างพระเนตรพระกรรณแทนพระมหากษัตริย์โดยผู้พิพากษาและตุลาการวินิจฉัยชี้ขาดคดีภายใต้แนวทางพระบรมราชวินิจฉัยที่ทรงวินิจฉัยไว้ก่อนแล้วและบางกรณีต้องนำความกราบบังคมทูลเพื่อขอพระบรมราชวินิจฉัยต่อไป^{๔๑} ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองอำนาจอธิปไตยซึ่งรวมถึงอำนาจตุลาการตกเป็นของประชาชน พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาลตามบทบัญญัติ

^{๓๕} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๗๘

^{๓๖} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๗๙

^{๓๗} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, “พระราชสถานะและพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ”, สารานุกรมไทยฉบับกาญจนาภิเษก, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), น.๒๖๐.

^{๓๘} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๙๐, ๒๐๐

^{๓๙} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๘๘

^{๔๐} คีฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์, “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานยุติธรรม”, ดุลพาท เล่ม ๖ ปีที่ ๓๔ เดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๓๐, น.๙.

^{๔๑} เพ็ญจันทร์ โชติบาล, พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), น.๓๕-๔๔.

แห่งรัฐธรรมนูญ โดยมีอาจทรงออกนอกระบบบัลลังก์พิจารณาพิพากษาคดีด้วยพระองค์เองดังเช่นแต่ก่อน แต่ทรงแต่งตั้งผู้พิพากษาและตุลาการในศาลต่าง ๆ ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีในนามของพระองค์แทน ซึ่งรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีของศาลต้องกระทำในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ เพื่อให้สอดคล้องกับโบราณราชนิติประเพณีที่สืบต่อกันมาว่าพระมหากษัตริย์คือองค์ยุติธรรม ทรงให้ความยุติธรรมแก่บ้านเมืองและพระราชทานความคุ้มครองแก่ประชาชนด้วยกฎหมาย

๓.๒.๔ พระราชอำนาจทางองค์กรอิสระ

พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งคณะกรรมการการเลือกตั้ง^{๔๒} ผู้ตรวจการแผ่นดิน^{๔๓} คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ^{๔๔} คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน^{๔๕} ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน^{๔๖} และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ^{๔๗} ทั้งนี้ ตามคำแนะนำของวุฒิสภา

๓.๒.๕ พระราชอำนาจตามโบราณราชนิติประเพณี

๑) การแต่งตั้งพระรัชทายาท

ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลงและเป็นกรณีที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้ตามกฎหมายแต่ยกรบลาว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ แล้วให้คณะรัฐมนตรีแจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาเรียกประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบ และให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศให้ประชาชนทราบ^{๔๘}

๒) การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือจะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ด้วยเหตุใดก็ตาม จะทรงแต่งตั้งบุคคลคนหนึ่งหรือหลายคนเป็นคณะขึ้น ให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือไม่ก็ได้ และในกรณีที่ทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ^{๔๙}

๓) การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแต่ยกรบลาว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายแต่ยกรบลาว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแต่ยกรบลาดังกล่าวเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ เมื่อมีพระราชดำริประการใด ให้คณะองคมนตรีจัดทำร่างกฎหมายแต่ยกรบลาแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแต่ยกรบลาเดิมขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อมีพระราชวินิจฉัย เมื่อทรง

^{๔๒} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๒๒

^{๔๓} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๒๘

^{๔๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๓๒

^{๔๕} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๓๘

^{๔๖} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๔๑

^{๔๗} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๔๖

^{๔๘} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๑

^{๔๙} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๖

เห็นชอบและทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว ให้ประธานองคมนตรีดำเนินการแจ้งประธานรัฐสภาเพื่อให้ประธานรัฐสภาแจ้งให้รัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้^{๕๐}

๔) การแต่งตั้งองคมนตรีและข้าราชการในพระองค์

พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและทรงแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นประธานองคมนตรีคนหนึ่งและองคมนตรีอื่นอีกไม่เกินสิบแปดคนประกอบเป็นคณะองคมนตรีทำหน้าที่ถวายความเห็นต่อพระมหากษัตริย์ในพระราชกรณียกิจทั้งปวงที่พระมหากษัตริย์ทรงปรึกษา^{๕๑} การแต่งตั้งและการให้ข้าราชการในพระองค์พ้นจากตำแหน่งให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย^{๕๒}

๕) การสถาปนาฐานันดรศักดิ์และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะสถาปนาและถอดถอนฐานันดรศักดิ์และพระราชทานและเรียกคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์^{๕๓} ในทางปฏิบัติคณะรัฐมนตรีจะเป็นผู้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจนี้

อนึ่ง พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มิได้จำกัดเฉพาะแต่ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ยังมีพระราชอำนาจตามธรรมเนียมปฏิบัติที่เข้าใจตรงกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องว่า พระราชอำนาจนี้มีอยู่จริง เห็นได้จากพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขแห่งรัฐทรงมีพระราชอำนาจที่จะพระราชทานคำแนะนำปรึกษาแก่รัฐ ทรงพิจารณาฎีกาที่ประชาชนผู้เดือดร้อนทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย หรือทรงมีข้อพระราชดำริอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระราชทานแก่รัฐบาลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมในหลายสาขาจนกระทั่งเกิดเป็นโครงการพระราชดำริ โครงการตามพระราชประสงค์ และโครงการหลวง เป็นต้น

๔. ระบอบประชาธิปไตย...ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืน

ภายหลังคณะราษฎรทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของประเทศไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยนับตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ปรากฏว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยยังไม่สมบูรณ์และเข้มแข็งดังเช่นที่คณะราษฎรมุ่งหวังไว้ แต่กลับประสบปัญหาล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด เมื่อประเทศเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมือง เครื่องมือกลไกตามวิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ จนความขัดแย้งทวีความรุนแรงมากขึ้นและนำไปสู่การรัฐประหารหรือการกบฏหลายครั้งส่งผลให้เกิดการชะงักงันต่อกระบวนการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยและขนบธรรมเนียมประเพณีการปกครองตามวิถีรัฐธรรมนูญถูกระทบในทางลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะเดียวกันความเป็นประชาชนถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบไม่อาจใช้สิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองได้ บางครั้งไม่มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง บางครั้งถูกนักการเมืองหรือผู้ใช้อำนาจรัฐข่มเหงรังแกจนบางส่วน

^{๕๐} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๐

^{๕๑} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๐

^{๕๒} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๕

^{๕๓} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๙

ต้องหนีเข้าป่าเป็นผู้ก่อการร้ายขณะที่บางส่วนถูกจำคุก นอกจากนี้ ยังมีการใช้กำลังเข้าช่วงชิงอำนาจรวมตลอดทั้งการลุกฮือของประชาชนเพื่อล้มระบบการปกครองแบบทรราชจนเกิดการเสียชีวิตและเลือดเนื้อจำนวนมาก ที่ผ่านมาการเมืองการปกครองของประเทศไทยมีลักษณะเป็นวงจร ๗ ขั้นตอน เริ่มจากการปกครองแบบเผด็จการทหารซึ่งอำนาจทางการเมืองอยู่กับกองทัพ ตามด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ การจัดให้มีการเลือกตั้ง และกระบวนการทางรัฐสภา อันเป็นการเข้าสู่ช่วงของการเป็นประชาธิปไตย จากนั้นจะเกิดข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ แล้วเกิดเป็นวิกฤตการณ์ทางการเมือง อันนำไปสู่การเข้าแทรกแซงทางทหารด้วยการทำรัฐประหารยึดอำนาจรัฐมาเป็นของกองทัพ แล้ววนกลับไปสู่การปกครองแบบเผด็จการทหารอีกครั้ง^{๕๔} ซึ่งการเมืองไทยจะวนเวียนอยู่ในวัฏจักรเช่นนี้มาโดยตลอด

นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๘ ทศวรรษ ประเทศไทยเกิดการรัฐประหาร ๑๓ ครั้ง^{๕๕} เกิดการกบฏ ๑๒ ครั้ง^{๕๖} ประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาแล้ว ๒๐ ฉบับ^{๕๗} มีนายกรัฐมนตรี ๒๙ คน^{๕๘} มีการยุบสภาผู้แทนราษฎร ๑๓ ครั้ง^{๕๙} มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไป ๒๗ ครั้ง^{๖๐} และเกิดการชุมนุมประท้วงที่มีการนองเลือดหลายครั้ง เช่น เหตุการณ์วันมหาวิปโยคเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เหตุการณ์ประชาธิปไตยกำสรวลเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬเมื่อวันที่ ๑๗ ถึง ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๓๕ การชุมนุมของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติในช่วงกลางปี ๒๕๕๓^{๖๑} การชุมนุมของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในช่วงปลายปี ๒๕๕๖ ถึงกลางปี ๒๕๕๗^{๖๒} จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าการพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยไม่สามารถดำเนินไปได้ อย่างราบรื่น การปกครองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริงเป็นเพียงช้อยกเว้นในบางช่วงมากกว่าจะเป็นหลักทั่วไป กฎกติกาทางการเมืองการปกครองและนโยบายการบริหารประเทศมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเฉลี่ยไม่กี่ปีต่อครั้งโดยผลของการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญและรัฐบาล ระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยจึงขาดความต่อเนื่องและยั่งยืน

^{๕๔} ลิขิต ธีรเวคิน, “รัฐธรรมนูญ : กฎเกณฑ์ของการปกครองประเทศ”, วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕, น.๒๗.

^{๕๕} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, “รัฐประหารในประเทศไทย”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<https://th.wikipedia.org>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

^{๕๖} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, “กบฏในประเทศไทย”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<https://th.wikipedia.org>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

^{๕๗} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<https://th.wikipedia.org>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

^{๕๘} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, “รายนามนายกรัฐมนตรีไทย”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<https://th.wikipedia.org>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

^{๕๙} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, “การยุบสภาผู้แทนราษฎรไทย”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<https://th.wikipedia.org>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

^{๖๐} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, “การเลือกตั้งในประเทศไทย”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<https://th.wikipedia.org>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

^{๖๑} ลิขิต ธีรเวคิน, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ ๕๔*, น.๒๙.

^{๖๒} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, “กปปส.”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<https://th.wikipedia.org>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

๔.๑ ปัญหาการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย

จากการประมวลภูมิหลังทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมทางการเมือง สภาพสังคมและเศรษฐกิจ วิกฤติการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง ตลอดจนข้ออ้างในการทำรัฐประหารและการเคลื่อนไหวทางการเมือง เห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นและสั่งสมมาอย่างยาวนานในสังคมไทยจนกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย มีดังต่อไปนี้^{๖๓}

๔.๑.๑ การทุจริตคอร์รัปชัน

การทุจริตคอร์รัปชันถือเป็นปัญหาเรื้อรังของประเทศไทยที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นดังจะเห็นได้จากการจัดลำดับจากดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์การทุจริตคอร์รัปชัน (Corruption Perceptions Index หรือ CPI) ที่องค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) ได้ทำการสำรวจในปี ๒๕๕๙ โดยคำนวณหาดัชนีการรับรู้เกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันและจัดลำดับประเทศที่มีภาพลักษณ์การทุจริตคอร์รัปชันน้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุด ปรากฏว่าประเทศไทยอยู่ในลำดับที่ ๑๐๑ จากจำนวนประเทศทั้งหมด ๑๗๖ ประเทศทั่วโลก โดยได้คะแนนความโปร่งใสเพียง ๓๕ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๑๐๐ คะแนน^{๖๔} ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุกมิติ จนนำไปสู่ความเสื่อมถอยของความเชื่อมั่นที่ประชาชนมีต่อผู้บริหารประเทศ นักการเมือง เจ้าหน้าที่ของรัฐ และสถาบันในระบอบประชาธิปไตย ทั้งยังส่งผลกระทบต่อการเมือง จนทำให้ระบอบประชาธิปไตยไม่อาจพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง มีการซื้อสิทธิขายเสียงเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งที่สำคัญ ทำให้การแข่งขันทางการเมืองและการกระจายอำนาจไม่เกิดขึ้นอย่างที่ควรจะเป็น มีการสงวนอำนาจไว้ให้คนเฉพาะกลุ่มและมีการแทรกแซงการทำงานขององค์กรต่าง ๆ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง ซึ่งเท่ากับเป็นการทำลายระเบียบและโครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในที่สุด^{๖๕}

๔.๑.๒ ระบบอุปถัมภ์

สังคมไทยเป็นสังคมแบบอุปถัมภ์ มีการกำหนดสถานภาพของบุคคลลดหลั่นตามลำดับชั้น มีโครงสร้างที่เน้นความแตกต่างระหว่างตำแหน่งในสังคม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่มีฐานะหรือตำแหน่งสูงกว่ากับผู้รับอุปถัมภ์ที่มีฐานะหรือตำแหน่งต่ำกว่า ทำให้โครงสร้างของสังคมไทยประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมหรือเป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งโดยตลอดทั้งสังคม เมื่อต่อมาประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง วัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศไทยกลับไม่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด สังคมไทยยังคงยึดมั่นอยู่กับระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิมเพียงแค่อุปถัมภ์เปลี่ยนจากการอุปถัมภ์ด้วยโครงสร้างฐานันดรทางสังคมมาเป็นการอุปถัมภ์ด้วยเงินตราและผลประโยชน์ต่างตอบแทนในรูปแบบอื่น วัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตยแบบอุปถัมภ์ทำให้ผู้ที่ต้องการแสวงหาอำนาจทางการเมืองนำมาใช้หาประโยชน์เพื่อต่ออำนาจ รวบอำนาจ หรือยึด

^{๖๓} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, *ระบอบประชาธิปไตยของไทยกับกระแสประชาธิปไตยโลก*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๘), น.๑๕-๑๙.

^{๖๔} Transparency International, “Corruption Perceptions Index 2016”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<http://www.transparency.org>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

^{๖๕} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, *สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้านการบริหารราชการแผ่นดิน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๗), น.๓๕.

อำนาจทางการเมืองไว้ อีกทั้งยังเป็นตัวผลักดันที่ทำให้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เกิดขึ้นในทุกระดับของสังคมและการเมืองไทย อาทิ การซื้อสิทธิขายเสียง การแตกแยกของพรรคการเมือง การยึดอำนาจโดยทหาร การควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐที่ล้มเหลว และการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังนั้น แม้ว่ารัฐธรรมนูญและโครงสร้างการเมืองของประเทศไทยจะเกิดภายใต้กรอบความคิดแบบตะวันตก แต่ไม่ได้ทำให้เกิดผลตามครรลองประชาธิปไตยเหมือนอย่างประเทศตะวันตก โดยสิ่งที่เกิดขึ้นในระบบการเมืองการปกครองของประเทศไทยดูเหมือนเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม^{๖๖}

๔.๑.๓ ความไม่เข้มแข็งของสถาบันทางการเมือง

วิกฤตการณ์ทางการเมืองหลายครั้งได้สะท้อนให้เห็นว่าสถาบันทางการเมืองของประเทศไทยไม่มีประสิทธิภาพและไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนได้ และในบางครั้งถึงขนาดเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองขึ้นเสียเอง โดยสถาบันนิติบัญญัติ สมาชิกวุฒิสภาบางส่วนเข้าสู่ตำแหน่งได้เนื่องด้วยระบบอุปถัมภ์จึงมีคุณสมบัติที่ไม่เหมาะสมทั้งภูมิหลัง การศึกษา คุณธรรม และจริยธรรม ส่งผลต่อคุณภาพของกฎหมายที่ตราขึ้นและการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล พรรคการเมืองบางส่วนถูกรวบงำโดยนักธุรกิจทำให้ขาดอุดมการณ์และไม่สามารถสร้างสรรค์นโยบายเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน สถาบันบริหาร รัฐบาลไม่มีประสิทธิภาพในการดำเนินนโยบายและการแก้ไขปัญหาของประเทศ การบริหารราชการแผ่นดินในทางที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง แบ่งฝ่าย สลายความรู้รักสามัคคีของชนในชาติ การทุจริตคอร์รัปชัน การมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ขาดคุณธรรมจริยธรรม และการใช้อิทธิพลเข้าแทรกแซงองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการทำหน้าที่ของข้าราชการประจำ บางครั้งก่อให้เกิดวิกฤตศรัทธาและกระทบต่อความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตยดังที่เคยปรากฏอยู่ในการเมืองไทยหลายครั้ง สถาบันตุลาการ ในการใช้อำนาจขององค์กรศาลบางครั้งถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าศาลแสดงบทบาทเกินอำนาจหน้าที่ในการเข้ามาแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมือง ตลอดจนมีการตั้งข้อสงสัยในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลว่าเป็นไปตามความเชื่อส่วนบุคคลหรือทางการเมืองมากกว่าเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย^{๖๗}

๔.๑.๔ ความเหลื่อมล้ำในสังคม

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำของประชาชนไม่ว่าจะในด้านรายได้และทรัพย์สิน สิทธิและโอกาส และความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร อยู่ในระดับที่สูงมากและนับวันยิ่งเพิ่มมากขึ้นดังจะเห็นได้จากรายงานความมั่งคั่งทั่วโลกในปี ๒๕๕๙ โดยธนาคารเครดิตสวิสซึ่งได้รายงานเรื่องความเหลื่อมล้ำของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกโดยวัดจากสัดส่วนความมั่งคั่งของครัวเรือนร้อยละ ๑ ในประเทศ เทียบกับความมั่งคั่งของประเทศในปี ๒๕๕๙ ปรากฏว่าประเทศไทยครองอันดับที่ ๓ ของประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำมากที่สุดในโลก^{๖๘} ความเหลื่อมล้ำในสังคมทำให้อำนาจการต่อรองไม่กระจายไปยังกลุ่มต่าง ๆ อย่างเท่าเทียม อำนาจทางการเมืองจึงตกอยู่ในมือของคนเพียงบางกลุ่ม ในขณะที่กลุ่มคนบางส่วนไม่สามารถแสดงบทบาทตามศักยภาพของตนเอง และไม่อาจนำความ

^{๖๖} เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, “วัฒนธรรมทางการเมือง อำนาจการเมืองและรัฐธรรมนูญ”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1154>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

^{๖๗} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ ๖๓*, น.๑๘.

^{๖๘} Credit Suisse Research Institute, “Global Wealth Report 2016”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<http://publications.credit-suisse.com>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

ต้องการหรือความจำเป็นของกลุ่มเข้าสู่เวทีสาธารณะได้ โดยสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้สะท้อนภาพความหลากหลายจากทุกกลุ่มอำนาจที่มีอยู่จริงในสังคมไทย คนบางกลุ่มบางอาชีพไม่มีผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่ในสภาเพื่อคานอำนาจกับกลุ่มต่าง ๆ เพื่อไม่ให้มีการตรากฎหมายที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไปหรือละเลยประโยชน์ได้เสียของกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม ส่วนรัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสที่เท่าเทียม รวมทั้งปล่อยให้กฎหมายและนโยบายที่มีลักษณะเลือกปฏิบัติหรือเพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ก่อให้เกิดความไม่พอใจจนกลายเป็นความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ และนำมาสู่ความแตกแยกทางสังคมและการเมือง^{๖๙}

๔.๑.๕ จิตสำนึกทางการเมืองของประชาชน

ความเป็นพลเมืองเป็นกลไกสำคัญสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากระบอบการปกครองดังกล่าวต้องอาศัยแรงขับเคลื่อนจากประชาชนเป็นหลักและต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะพลเมือง หากประชาชนมีจิตสำนึกทางการเมืองที่สอดคล้องและศรัทธาในวิถีประชาธิปไตย ย่อมจะพยุงให้ระบอบประชาธิปไตยคงอยู่ได้ถาวร อย่างไรก็ตาม ทัศนคติที่ผ่านมามีคนไทยยังขาดจิตสำนึกทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงและขาดการตระหนักถึงบทบาทความเป็นพลเมืองของตนโดยสะท้อนให้เห็นจากการไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองเท่าที่ควร ประชาชนมักจะมองการมีส่วนร่วมทางการเมืองแค่เพียงการไปใช้สิทธิเลือกตั้งเท่านั้น เหตุผลที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งก็เพราะเป็นหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดรวมทั้งกลัวมาตรการลงโทษการขาดหายไปของการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้แรงสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยไม่มีอยู่ ระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยจึงไม่เข้มแข็ง การทำลายรัฐธรรมนูญหรือการไม่ยึดหลักการประชาธิปไตยจึงเกิดขึ้นได้ง่ายในสังคมไทย แม้แต่ชนชั้นกลางที่ถือว่ามืบทบาทย่างมากในการปฏิรูปการเมืองไทยในช่วง ๒๐ กว่าปีมานี้ ก็ยังไม่มียุคสมัยที่สนับสนุนประชาธิปไตยและขาดวัฒนธรรมประชาธิปไตย โดยจะยึดความเสมอภาค หลักนิติธรรม หลักเสียงข้างมาก และการถ่วงดุลอำนาจก็ต่อเมื่อถือเอาประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับเป็นสำคัญ^{๗๐}

๔.๒ ระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนด้วยศาสตร์พระราชา

ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนับถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๘๔ ปีแล้ว มีพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น ๔ พระองค์ โดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองราชสมบัติยาวนานที่สุดเป็นเวลากว่า ๗๐ ปี ซึ่งยาวนานเสียยิ่งกว่ารัฐบาลและสมาชิกรัฐสภาทุกยุคทุกสมัยที่เพียงผ่านมาแล้วก็ผ่านไปในระยะเวลานั้นสั้น จึงทรงมีความรอบรู้ความเข้าใจและประสบการณ์จากที่ได้ทอดพระเนตรเห็นความเป็นไปในด้านการเมืองการปกครองของประเทศไทยในยุคสมัยประชาธิปไตยมามากที่สุดยิ่งกว่ารัฐบาลและสมาชิกรัฐสภาชุดใด ๆ พระองค์ทรงเป็นธรรมิกราชาที่บำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อสร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยให้ยั่งยืน โดยทรงช่วยแก้ไขวิกฤติชาติบ้านเมืองหลายต่อหลายครั้ง อีกทั้งทรงมีพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่ถือเป็นองค์ความรู้หรือศาสตร์ในด้านการเมืองการปกครองที่เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายอันพึง

^{๖๙} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ ๒๓*, น.๑๙.

^{๗๐} ธนโรจน์ หล่อธนะไพศาล, “อสังคแห่งรัฐธรรมนูญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย”, รัฐสภาสาร ปีที่ ๖๒ ฉบับที่ ๙ เดือนกันยายน ๒๕๕๗, น.๒๙-๓๐.

น้อมนำมาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อช่วยกันพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยให้มั่นคงยั่งยืนตลอดไป ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ การส่งเสริมให้คนตีปกครองบ้านเมือง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชาทานพระบรมราโชวาทในพิธีเปิดงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ครั้งที่ ๖ ณ ค่ายลูกเสือวชิราวุธ อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๒ ในเรื่องการส่งเสริมคนดีให้ปกครองบ้านเมืองความว่า

“...ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้คนทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปรกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่ การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมืองและควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้...”^{๗๑}

การมีผู้นำประเทศที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองและมีระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืน ผู้ร่างรัฐธรรมนูญเล็งเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จึงมุ่งเน้นคัดสรรคนดี โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้นำประเทศอย่างเข้มงวด อันเป็นการสืบสานพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เห็นได้จากคำปรารภของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยตอนหนึ่งว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้มีการวางกลไกป้องกัน ตรวจสอบ และขจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบที่เข้มงวดเด็ดขาดเพื่อให้ผู้บริหารที่ปราศจากคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลเข้ามามีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองหรือใช้อำนาจตามอำเภอใจ นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้มีการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร^{๗๒} สมาชิกวุฒิสภา^{๗๓} และคณะรัฐมนตรี^{๗๔} ให้มีความเข้มและรัดกุมมากขึ้นกว่าที่เคยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ โดยบุคคลที่จะมารับตำแหน่งต้องได้รับการกลั่นกรองคุณสมบัติเบื้องต้นพอสมควรและต้องมีความเพียบพร้อมในหลายด้านโดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้ได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากประชาชน อาทิ ต้องไม่เป็นบุคคลที่อยู่ในระหว่างถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งไม่ว่าคดีนั้นจะถึงที่สุดแล้วหรือไม่ อยู่ระหว่างถูกระงับการใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นการชั่วคราวหรือถูกเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง เคยได้รับโทษจำคุกที่มีใช้ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษโดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึงสิบปีนับถึงวันเลือกตั้ง เคยต้องคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอันถึงที่สุดให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะร่ำรวยผิดปกติ หรือเคยต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุกเพราะกระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต เคยต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่ากระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม หรือกระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยความผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ หรือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่กระทำโดยทุจริตตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการกักขังเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน กฎหมายว่าด้วยยาเสพติดในความผิดฐานเป็นผู้ผลิต นำเข้า ส่งออก หรือผู้ค้า กฎหมาย

^{๗๑} สำนักราชเลขาธิการ, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ตั้งแต่เดือน ธันวาคม ๒๕๑๒ จนถึงเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๓, (พระนคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๔), น.๓๑.

^{๗๒} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๘๘

^{๗๓} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๐๘

^{๗๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๖๐

ว่าด้วยการพนันในความผิดฐานเป็นเจ้าของหรือเจ้าสำนัก กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปราม การค้ามนุษย์ หรือกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินในความผิดฐานฟอกเงิน เคยต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่ากระทำการอันเป็นการทุจริตในการเลือกตั้ง เคยพ้นจากตำแหน่ง เพราะเหตุที่ได้เสนอ แปรญัตติหรือกระทำด้วยประการใด ๆ ที่มีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภาหรือกรรมการมีส่วนไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่าย หรือต้องคำพิพากษาศาลฎีกาหรือศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองว่ามี พฤติการณ์หรือกระทำความผิดตามที่ถูกคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กล่าวหา โดยในส่วนของรัฐมนตรีมีการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามที่เข้มงวดขึ้นไปอีก กล่าวคือ ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ประจักษ์ ไม่มีพฤติกรรมอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม มาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง ไม่เป็นผู้ต้องคำพิพากษาให้จำคุก แม้คดีนั้นจะยังไม่ถึงที่สุด หรือมีการรอการลงโทษ เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาท ความผิดลหุโทษ หรือความผิด ฐานหมิ่นประมาท และไม่เป็นผู้เคยพ้นจากตำแหน่งเพราะเหตุที่ได้กระทำการอันเป็นการขัดกันแห่ง ผลประโยชน์มาแล้วยังไม่ถึงสองปีนับถึงวันแต่งตั้ง

๔.๒.๒ การส่งเสริมให้มีการเลือกตั้งที่สุจริตและเที่ยงธรรม

การเลือกตั้งเป็นการแสดงออกซึ่งเจตจำนงทางการเมืองของประชาชนในการเลือกผู้แทน ของตนเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภาตามวิถีประชาธิปไตยถือเป็นจุดเริ่มต้นการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง ของทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร หัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนจึงได้แก่ การเลือกตั้งที่สุจริตและเที่ยงธรรมเพื่อให้ได้ผู้แทนที่เป็นคนดีมีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง มาทำหน้าที่ในการปกครองประเทศแทนประชาชน การเลือกตั้งที่ไม่เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ย่อมส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตยและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ และอาจก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองในที่สุด วิกฤติการณ์เลือกตั้งครั้งสำคัญในประเทศไทย คือ การเลือกตั้งในวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๔๙ ซึ่งพรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย และพรรคมหาชน ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านเดิมมองว่ารัฐบาลพรรคไทยรักไทยเอาเปรียบยุบสภาแล้วรีบกำหนดวันเลือกตั้ง แบบกระชั้นชิดจึงประท้วงด้วยการไม่ยอมส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง แต่รัฐบาลพรรคไทยรักไทยยังคง เดินหน้าไปสู่การเลือกตั้ง โดยต้องลงแข่งกับพรรคเล็กพรรคน้อย บางเขตเลือกตั้งมีผู้สมัครพรรคไทย รักไทยลงพรรคเดียว แต่ผู้สมัครได้รับคะแนนเลือกตั้งน้อยกว่าร้อยละยี่สิบของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ในเขตเลือกตั้งทำให้หลายเขตเลือกตั้งต้องจัดการเลือกตั้งซ่อมหลายครั้ง และมีผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง ที่ไม่ประสงค์จะลงคะแนนเลือกตั้งผู้ใดเลยเป็นจำนวนมากถึง ๙ ล้านคน ต่อมาได้มีการฟ้องร้องต่อ ศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครองขอให้เพิกถอนการเลือกตั้งดังกล่าว และฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาแก่ กรรมการการเลือกตั้งต่อศาลยุติธรรม^{๗๕} พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงห่วง ปัญหาการเลือกตั้งที่ไม่เป็นประชาธิปไตย จึงทรงเตือนสติผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ช่วยกันแก้ไขปัญหา ของประเทศ โดยทรงมีพระราชดำรัสในโอกาสที่ประธานศาลปกครองสูงสุดนำตุลาการศาลปกครอง สูงสุดเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙ ความว่า

^{๗๕} สถาบันพระปกเกล้า, “ฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง หัวข้อ ๒ เมษายน ๒๕๔๙”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<http://wiki.kpi.ac.th>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

“...ได้ยื่นเขาพูดเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง และโดยเฉพาะเรื่องเลือกตั้งของผู้ที่ได้คะแนนได้แต่ไม่ถึงยี่สิบเปอร์เซ็นต์ แล้วก็เขาเลือกตั้งอยู่คนเดียวซึ่งมีความสำคัญ เพราะว่าถ้าไม่ถึงยี่สิบเปอร์เซ็นต์ แล้วก็เขาคนเดียว ในที่สุดการเลือกตั้งไม่ครบสมบูรณ์ ไม่ทราบว่าจะเกี่ยวข้องกับท่านหรือเปล่า แต่ความจริงน่าจะเกี่ยวข้องเหมือนกัน เพราะว่าถ้าไม่มีจำนวนผู้ที่ได้รับเลือกตั้งพอ ก็กลายเป็นว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยดำเนินการไม่ได้ แล้วถ้าดำเนินการไม่ได้ ที่ท่านได้ปฏิญาณเมื่อตะกี้นี้ ก็เป็นหมัน ถึงบอกว่าจะต้องทำทุกอย่างเพื่อให้การปกครองแบบประชาธิปไตยต้องดำเนินการไปได้...เลยขอรับรองว่าอย่าไปทอดทิ้งการปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองแบบที่จะทำให้บ้านเมืองดำเนินการผ่านออกไปได้ แล้วก็อีกข้อหนึ่ง การที่จะบอกว่าจะมีการยุบสภาและต้องเลือกตั้งภายใน ๓๐ วัน ถูกต้องหรือไม่ ไม่พูดเลย ไม่พูดกันเลย ถ้าไม่ถูกก็ต้องแก้ไข แต่ก็อาจจะให้การเลือกตั้งนี้เป็นโมฆะหรือเป็นอะไร ซึ่งท่านจะมีสิทธิที่จะบอกว่า อะไรที่ควร ที่ไม่ควร ไม่ได้บอกว่ารัฐบาลไม่ดี แต่ว่าเท่าที่ฟังดู มันเป็นไปได้ คือ การเลือกตั้งแบบประชาธิปไตย เลือกตั้งพรรคเดียวคนเดียว ไม่ใช่ทั่วไป แต่ในแห่งหนึ่งมีคนที่มีสิทธิ์เลือกตั้งคนเดียว มันเป็นไปได้ ไม่ใช่เรื่องของประชาธิปไตย...เดี๋ยวนี้ยุ่งเพราะถ้าไม่มีสภาผู้แทนราษฎร ไม่มีทางจะปกครองแบบประชาธิปไตยของเรามีศาลหลายชนิดมากมาย แล้วมีสภาหลายแบบ และก็ทุกแบบที่จะต้องเข้ากัน ประองตองกัน และคิดทางที่จะแก้ไขได้...”^{๗๖}

จากนั้นทรงมีพระราชดำรัสในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลสำนักงานศาลยุติธรรม เข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุขวังไกลกังวล เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙ ความว่า

“...ในปัจจุบันนี้มีปัญหาด้านกฎหมายที่สำคัญมาก คือ ถ้าไม่ได้ปฏิบัติตามที่ท่านได้ปฏิญาณว่าจะทำให้ประเทศชาติปกครองได้โดยแบบประชาธิปไตย คือเวลานี้มีการเลือกตั้งเพื่อให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยนั่นเอง แต่ถ้าไม่มีสภาที่ครบถ้วน ก็ไม่ใช่การปกครองแบบประชาธิปไตย...ฉะนั้น ก็ขอให้ท่านได้พิจารณา ดูกลับไปพิจารณา ไปปรึกษากับผู้พิพากษาศาลอื่น ๆ ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ ว่าควรจะทำอะไร แล้วต้องรีบทำ ไม่งั้นบ้านเมืองล่มจม...”^{๗๗}

ต่อมาศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการดำเนินการเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไปเมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๔๙ ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เนื่องจากคณะกรรมการการเลือกตั้งให้ความเห็นกับรัฐบาลในเรื่องการกำหนดระยะเวลาสำหรับการเตรียมการจัดการเลือกตั้ง อันนำไปสู่การประกาศกำหนดวันเลือกตั้งในพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๕๔๙ โดยไม่เหมาะสมและไม่เที่ยงธรรม และการดำเนินการของคณะกรรมการการเลือกตั้งเกี่ยวกับการจัดคูหาเลือกตั้งทำให้การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งไม่เป็นไปโดยลับ จึงให้เพิกถอนการเลือกตั้งตั้งแต่เริ่มต้น กระบวนการเลือกตั้งจนถึงการประกาศผลการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งทั้งหมด^{๗๘} ศาลปกครองกลางพิพากษาว่าการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งมีมติให้ดำเนินการปรับแผนผังที่เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๔๙ โดยจัดเรียงคูหาให้ผู้มาใช้สิทธิ

^{๗๖} สำนักราชเลขาธิการ, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ พุทธศักราช ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), น.๔๒๖-๔๒๘.

^{๗๗} *เฟิ่งอ้วง*, น.๔๒๙-๔๓๑.

^{๗๘} คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๙/๒๕๔๙

เลือกตั้งหันหน้าไปทางผนังหรือฉากกั้นที่เลือกตั้ง ประกอบกับข้อเท็จจริงที่ว่า มีจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งน้อยราย ทำให้จำนวนของช่องทำเครื่องหมายในบัตรเลือกตั้งน้อยตามไปด้วย จึงง่ายต่อการสังเกตได้ว่าผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งใช้สิทธิลงคะแนนให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งรายใด จึงทำให้การออกเสียงลงคะแนนไม่เป็นไปโดยลับ อันเป็นการดำเนินการที่ไม่ชอบด้วยมาตรา ๑๐๔ วรรคสามของรัฐธรรมนูญ จึงให้เพิกถอนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๔๙ และการกระทำต่อมายุติหลังอันเป็นผลสืบเนื่องจากการเลือกตั้งทั่วไปนั้น^{๗๙} ศาลอาญาพิพากษาว่า พลตำรวจเอกวาสนา เพิ่มลาภ จำเลยที่ ๒ นายปริญญา นาคฉัตร์ย์ จำเลยที่ ๓ และนายวีระชัย แนวนบุญเนียร จำเลยที่ ๔ มีความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๕๔๑ มาตรา ๒๔ และมาตรา ๔๒ ประกอบประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๓ ให้ลงโทษจำคุกคนละ ๔ ปี และให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งคนละ ๑๐ ปี^{๘๐}

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีเจตนารมณ์ให้ประเทศไทยมีการเลือกตั้งที่เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรมอันเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยมีความยั่งยืน จึงวางหลักเกณฑ์ใหม่ในเรื่องการเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของผู้กระทำการทุจริตเลือกตั้งตลอดชีวิต อันเปรียบได้กับการประหารชีวิตทางการเมือง ทำให้ผู้ที่เคยกระทำการทุจริตเลือกตั้งไม่สามารถกลับเข้ามาสร้างความเสียหายให้แก่ระบบการเลือกตั้งของประเทศได้อีกต่อไป โดยระบุว่า ในกรณีที่มีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้ใดกระทำการทุจริตในการเลือกตั้งหรือรู้เห็นกับการกระทำของบุคคลอื่น ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาแผนกคดีเลือกตั้งเพื่อสั่งเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของผู้นั้น ในกรณีที่ศาลฎีกาพิพากษาว่าบุคคลดังกล่าวกระทำความผิดตามที่ถูกร้อง ให้ศาลฎีกาสั่งเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของผู้นั้นเป็นเวลาสิบปี ให้นับบทบัญญัติดังกล่าวไปใช้บังคับแก่การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นด้วยโดยอนุโลม แต่ให้อำนาจของศาลฎีกาเป็นอำนาจของศาลอุทธรณ์ และให้คำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์เป็นที่สุด^{๘๑} ซึ่งบุคคลที่ถูกเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือเคยต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่ากระทำการอันเป็นการทุจริตในการเลือกตั้งย่อมต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือรับแต่งตั้งเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง อาทิ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร^{๘๒} สมาชิกวุฒิสภา^{๘๓} รัฐมนตรี^{๘๔} นอกจากนี้ ก่อนประกาศผลการเลือกตั้งถ้ามีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าการเลือกตั้งนั้นมีได้เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรม ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่ในหน่วยเลือกตั้งหรือเขตเลือกตั้งนั้น ถ้าผู้กระทำการนั้นเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง หรือรู้เห็นกับการกระทำของบุคคลอื่น ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจสั่งระงับการใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งของผู้นั้นไว้เป็นการชั่วคราวเป็นระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปี^{๘๕}

^{๗๙} คำพิพากษาศาลปกครองกลางที่ ๖๐๗-๖๐๘/๒๕๔๙

^{๘๐} คำพิพากษาศาลอาญาคดีหมายเลขแดงที่ ๒๓๔๓/๒๕๔๙ อย่างไรก็ตาม คดีนี้ต่อมาศาลฎีกาพิพากษาว่าโจทก์ไม่ใช่ผู้เสียหาย จึงไม่มีอำนาจฟ้อง พิพากษากลับให้ยกฟ้อง

^{๘๑} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๒๖

^{๘๒} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๙๘ (๕) (๑๑)

^{๘๓} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๐๘ (ข) (๑)

^{๘๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๖๐ (๖)

^{๘๕} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๒๕ ประกอบมาตรา ๒๒๔ (๔)

๔.๒.๓ การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับวิถีประชาธิปไตย

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี นับเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปในทางสายกลางที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่อันเรียบง่ายของคนไทยซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร และระดับประเทศได้ และไม่จำกัดเฉพาะด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะด้านการเมือง การปกครองได้อีกด้วย ดังเช่นพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...ในเรื่องด้านปกครองทั้งหลาย ในด้านวิชาการอื่น ๆ ทั้งหลายมันก็มีพอเพียงเหมือนกัน อย่างทางโน้นพูดถึงรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ มีรัฐศาสตร์พอเพียงก็มีเหมือนกัน ถ้าไม่พอเพียงถึงใช้ไม่ได้ ทำให้ละเหวไปหมด ถ้านั้นก็เลยพูดตะล่อมให้กลับใจว่า ให้พอเพียง ไม่ใช่เศรษฐกิจ ให้พอเพียงในความคิดและทำอะไรพอเพียงสามารถที่จะอยู่ได้...”^{๕๖}

การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมาผสมผสานเข้ากับแนวคิดทฤษฎีและหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยเพื่อให้เป็นระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนมีสาระสำคัญดังนี้^{๕๗} (๑) ความพอประมาณ ระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนต้องเป็นประชาธิปไตยที่พอประมาณ ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และพอเหมาะพอควรแก่สถานการณ์การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคง ไม่ใช่แนวทางสุดโต่ง รวมทั้งต้องไม่มีการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น (๒) ความมีเหตุผล ระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนต้องเป็นประชาธิปไตยที่ถือเหตุผลความถูกต้อง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงาม คิดถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถ่วงถ่วง โดยคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ มิใช่มุ่งเน้นไปที่คะแนนเสียงข้างมากจะทำอะไรก็ได้อยู่ฝ่ายเดียว แต่ควรเป็นการปกครองโดยฝ่ายข้างมากที่เคารพสิทธิฝ่ายข้างน้อยด้วย (๓) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนต้องเป็นประชาธิปไตยที่ไม่ประมาท เป็นประชาธิปไตยที่รู้เท่าทันและเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เป็นประชาธิปไตยที่ยืดหยุ่น เลือกรับและผสมผสานหลักการของตะวันตกที่สอดคล้องกับสังคมไทย สามารถก้าวทันและพร้อมรับกับกระแสโลกาภิวัตน์ โดยรัฐพึงต้องสนับสนุนประชาชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ มีความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่โลภไม่ตระหนี่ และรู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น มีความรู้ในทางการเมืองการปกครองและปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตย และสนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับผู้ปกครอง รวมถึงช่วยกันตรวจสอบและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครอง และประชาชนมีความ

^{๕๖} เครือข่ายกาญจนาภิเษก, “พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๖”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<http://kanchanapisek.or.th>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

^{๕๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๐), น.๑๓-๑๖.

เมตตาเอื้ออาทรต่อกันและมีความสามัคคีปรองดองไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่าย ร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้รักสามัคคี เสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกภาคส่วนของสังคม และในทุกด้านอย่างจริงจังจะส่งผลให้การพัฒนาาระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยก้าวหน้าไปอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดให้มีการปฏิรูปประเทศเพื่อบรรลุเป้าหมายที่จะให้ประเทศมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันดีที่เพื่อกำจัดความเหลื่อมล้ำ ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข^{๔๘} โดยการดำเนินการปฏิรูปประเทศในด้านการเมืองอย่างน้อยต้องให้เกิดผลดังนี้ ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองรวมตลอดทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ^{๔๙}

๔.๒.๔ การยึดมั่นในรัฐธรรมนูญและกฎหมาย

ในช่วงปี ๒๕๔๙ ได้เกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญ กล่าวคือ กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยชุมนุมประท้วงขับไล่รัฐบาลพรรคไทยรักไทย จนนายกรัฐมนตรียุบสภา และคณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนดวันเลือกตั้งเป็นวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๔๙ อย่างไรก็ตาม พรรคฝ่ายค้านเดิม ได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย และพรรคมหาชน ประกาศไม่ยอมส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นเหตุให้หลายฝ่ายกังวลว่าอาจเกิดเงื่อนตายทางการเมืองเพราะจะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ครบจำนวนตามรัฐธรรมนูญทำให้ไม่สามารถเปิดประชุมสภาเพื่อเลือกนายกรัฐมนตรีได้ อันเป็นที่มาของการถวายฎีกาของนายกรัฐมนตรีนายทักษิณชานตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๗ โดยกลุ่มนักวิชาการ วุฒิสมาชิก ราชนิกุล แพทย์ อาวุโส นักบริหาร นักวิชาการ และศิลปินแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๔๙^{๕๐} เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชดำรัสในโอกาสที่ประธานศาลปกครองสูงสุดนำตุลาการศาลปกครองสูงสุดเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙ ความว่า

“...ขอยืนยันว่ามาตรา ๗ นั้นไม่ได้หมายถึงให้มอบให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจที่จะทำอะไรตามชอบใจ ไม่ใช่ มาตรา ๗ นั้นพูดถึงการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่าให้พระมหากษัตริย์ตัดสินใจ ทำได้ทุกอย่าง ถ้าทำ เขาจะต้องว่าพระมหากษัตริย์ทำเกินหน้าที่ ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยทำเกินหน้าที่ ถ้าทำเกินหน้าที่ก็ไม่ใช่ประชาธิปไตย...นายกรัฐมนตรีนายทักษิณชานหมายความว่าตั้งนายกโดยไม่มีกฎเกณฑ์อะไรเลย...แต่ครั้งนี้เขาจะให้ทำอะไรผิดรัฐธรรมนูญ ใครเป็นคนบอก

^{๔๘} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๕๗

^{๔๙} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๕๘ (ก) (๑)

^{๕๐} วิกีซอร์ซ ห่องสมุดเสรี, “ฎีกาของนายกรัฐมนตรีพระราชทาน”, สืบค้นจากเว็บไซต์ <<https://th.wikisource.org>>, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐

ก็ไม่ทราบนะ แต่ว่าข้าพเจ้าเองรู้สึกว่ามีผิด ฉะนั้น ก็ขอให้ช่วยปฏิบัติอะไร คิดอะไร ไม่ให้ผิดกฎเกณฑ์ของรัฐธรรมนูญ จะทำให้บ้านเมืองผ่านพ้นสิ่งที่เป็นอุปสรรคและมีความเจริญรุ่งเรืองได้...”^{๙๑}

จากนั้นทรงมีพระราชดำรัสในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลสำนักงานศาลยุติธรรม เข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุขวังไกลกังวล เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙ ความว่า

“...ขอให้ไปปรึกษากับศาลอื่น ๆ ด้วย จะทำให้บ้านเมืองปกครองแบบประชาธิปไตยได้ อย่าไปคอยที่จะให้ขอยกพระราชทาน เพราะขอยกพระราชทานไม่ได้เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย...เขาจะมาขอให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ตัดสิน เพราะเขาอาจจะว่า รัฐธรรมนูญนี้พระมหากษัตริย์เป็นคนลงพระปรมาภิไธย จริง แต่ลงพระปรมาภิไธยก็เดือดร้อน แต่ว่าในมาตรา ๗ นั้น ไม่ได้บอกว่าพระมหากษัตริย์สั่งได้ ไม่มี ลองไปดูมาตรา ๗ เขาเขียนว่า ไม่มีบทบัญญัติแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่ามีพระมหากษัตริย์ที่จะมาสั่งการได้ แล้วก็ขอยืนยันว่าไม่เคยสั่งการอะไรที่ไม่มีกฎหมายของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายพระราชบัญญัติต่าง ๆ ทำถูกต้องตามรัฐธรรมนูญทุกอย่าง อย่างที่เขาขอ บอกว่าขอให้ให้พระราชทานนายกพระราชทาน ไม่เคย ไม่เคยมีข้อนี้ มีนายกแบบมีการรับสนองพระบรมราชโองการอย่างที่ถูกต้องทุกครั้ง...”^{๙๒}

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงใช้พระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายอย่างเคร่งครัดเสมอ ทรงวางพระองค์อย่างพอเหมาะพอดีในเรื่องการใช้พระราชอำนาจในการแก้ไขปัญหาวิกฤติของชาติด้วยทรงตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และทรงไม่กระทำในสิ่งที่เกินอำนาจหน้าที่และไม่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย แต่จะทรงเตือนสติผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ร่วมปรึกษาหารือกันเพื่อแสวงหาทางออกให้กับประเทศโดยใช้วิธีการที่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญและกฎหมาย รวมทั้งสอดคล้องกับหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น หากคนไทยทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้อำนาจหรือประชาชนยึดพระองค์เป็นแบบอย่างและเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติโดยต่างเคารพและปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ไม่ใช่หรือตีความรัฐธรรมนูญและกฎหมายในทางที่เพิ่มอำนาจ สิทธิเสรีภาพ หรือเอื้อประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้อง ก็จะทำให้ประเทศไทยพัฒนาเป็นประเทศที่ปกครองโดยกฎหมายหรือนิติรัฐภายใต้หลักนิติธรรม ซึ่งถือเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งสำหรับการมีระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืน ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติว่าปวงชนชาวไทยมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด^{๙๓} รัฐมีหน้าที่ต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด^{๙๔} และรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม^{๙๕}

^{๙๑} สำนักราชเลขาธิการ, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ ๗๖*, น.๔๒๗-๔๒๘.

^{๙๒} *เฟิ่งอ้วง*, น.๔๒๙-๔๓๐.

^{๙๓} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๕๐ (๓)

^{๙๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๕๓

^{๙๕} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๓ วรรคสอง

๔.๒.๕ การสร้างความสมานฉันท์ในสังคม

นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ประเทศไทยเกิดความขัดแย้งทางการเมืองครั้งใหญ่หลายครั้ง เช่น เหตุการณ์วันมหาวิปโยคเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เหตุการณ์ประชาธิปไตยกำสรวลเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬเมื่อวันที่ ๑๗ ถึง ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๓๕ แต่ทุกครั้งก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคมและเหตุการณ์รุนแรงในบ้านเมืองส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของประเทศ การพัฒนาประเทศตามวิถีประชาธิปไตยเกิดการชะงักงัน เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนต้องสูญเสียชีวิตเลือดเนื้อและทรัพย์สินจำนวนมาก สถาบันทางการเมืองที่มีอยู่ไม่สามารถแก้ไขวิกฤติการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นได้ องค์กรที่ดี เมื่อประเทศมาถึงทางตัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชก็ได้ทรงยื่นพระหัตถ์เข้าช่วยเหลือแก้ไขปัญหาเสมอมา ด้วยเดชพระบารมีและพระปรีชาสามารถของพระองค์ ประกอบกับแรงศรัทธาเทิดทูนและความจงรักภักดีที่อาณาประชาราษฎร์มีต่อพระองค์ ทำให้ประเทศชาติกลับคืนสู่ภาวะปกติโดยเร็ว ก่อให้เกิดสันติสุขและประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยามของพระองค์ได้อย่างเป็นที่น่าอัศจรรย์ สามารถบรรเทาการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และได้รับการยอมรับจากนานาประเทศ พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชแสดงให้เห็นถึงความเป็นปราชญ์ทั้งในทางภาษาศาสตร์และรัฐศาสตร์ และทรงมีจิตวิทยาในการตักเตือนและให้สติในการแก้ไขปัญห่าบ้านเมือง ดังเช่นในคราวเหตุการณ์พฤษภาทมิฬพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี และพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรี นำพลเอกสุจินดา คราประยูร นายกรัฐมนตรี และพลตรีจำลอง ศรีเมือง แกนนำกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงขับไล่รัฐบาล เข้าเฝ้าฯ รับกระแสพระราชดำริ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๓๕ โดยทรงขอให้ช่วยกันแก้ไขปัญหัจฉนในที่สุด เหตุการณ์ต่าง ๆ ก็สงบลงด้วยพระบารมีที่ทรงเตือนสติทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ความตอนหนึ่งว่า

“...ขอให้ท่าน โดยเฉพาะสองท่าน พลเอกสุจินดาและพลตรีจำลองช่วยกันคิดคือหันหน้าเข้าหากัน ไม่ใช่เผชิญหน้ากัน เพราะว่าเป็นประเทศของเรา ไม่ใช่ประเทศของหนึ่งคน สองคน เป็นประเทศของทุกคน ต้องเข้าหากัน ไม่เผชิญหน้ากัน แก้ปัญหา เพราะว่ายันตรายมีอยู่เวลานคนเราเกิดความบ้ำเลือด ปฏิบัติการรุนแรงต่อกัน มันลึ้มตัว ลงท้ายก็ไม่รู้ว่าตีกันเพราะอะไร แล้วก็แก้ปัญห่าอะไร เพียงแต่ว่า จะต้องเอาชนะ แล้วก็ใครจะชนะ ไม่มีทางชนะ อันตรายทั้งนั้น มีแต่แพ้ คือต่างคนต่างแพ้ ผู้ที่เผชิญหน้าก็แพ้ แล้วก็ที่แพ้ที่สุดก็คือประเทศชาติ ประชาชน จะเป็นประชาชนทั้งประเทศ ไม่ใช่ประชาชนเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ถ้าสมมติว่ากรุงเทพมหานครเสียหาย ประเทศก็เสียหายไปทั้งหมด แล้วก็จะมีประโยชน์อะไร ที่จะทะนงตัวว่าชนะเวลาอยู่บนกองสิ่งปรักหักพัง...”^{๑๖}

ความสามัคคีปรองดองเป็นสิ่งทีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงให้ความสำคัญและเป็นประเด็นที่ทรงสอดแทรกไว้ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ หลายครั้ง เป็นต้นว่า พระราชดำรัสพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยในโอกาสขึ้นปีใหมพุทศักราช ๒๕๒๑ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๐ ความว่า

^{๑๖} สำนักราชเลขาธิการ, พระราชดำรัสในโอกาสต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๐), น.๑๕.

“...อันการทำนุบำรุงบ้านเมืองนั้น เมื่อเป็นการกระทำของคนทั้งชาติ ก็ย่อมจะมีความขัดแย้งอันเกิดจากความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน เกิดขึ้นได้ จะให้สอดคล้องต้องกันตลอดทุกเรื่อง ย่อมเป็นการผิดวิสัย เพราะฉะนั้น แต่ละฝ่าย แต่ละคน จึงควรจะคำนึงถึงจุดประสงค์สำคัญคือความเจริญไพบูลย์ของชาติ เป็นใหญ่ ส่วนความคิดเห็นในวิธีการและข้อปฏิบัติ ซึ่งอาจมีแตกต่างกันได้นั้น ควรจะต้องถือเป็นเรื่องปลีกย่อย ที่มีความสำคัญรองลงมา ทุกฝ่ายควรจะทำใจให้ยุติธรรมเที่ยงตรง นำความคิดของตนมาเทียบเคียงกับของผู้อื่นโดยปราศจากอคติ เมื่อต่างได้นำความคิดความเห็นมาเทียบเคียงกันโดยไม่มีอคติ ตามหลักของเหตุผลแล้วก็เชื่อแน่ว่าจะปรับปรุงให้เข้ากันได้...”^{๙๗}

ระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยจะเข้มแข็งและยั่งยืนสืบไปได้ก็ด้วยความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ แม้จะมีความคิดเห็นและทัศนคติทางการเมืองแตกต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยปกติสุขตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตยบนพื้นฐานของการยึดหลักนิติรัฐและนิติธรรม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีเจตนารมณ์มุ่งเน้นในเรื่องการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมด้วยเช่นกัน โดยบัญญัติว่าในการบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมนตรีต้องสร้างเสริมให้ทุกภาคส่วนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรม ผาสุก และสามัคคีปรองดองกัน^{๙๘} อีกทั้งสร้างกลไกในการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ ลดเงื่อนไขความขัดแย้ง และมีกลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองโดยสันติวิธีภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขโดยอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานทั้งหลายของรัฐกับประชาชนทุกภาคส่วนเพื่อบรรลุเป้าหมายในการให้ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อยและมีความสามัคคีปรองดอง^{๙๙}

๕. บทสรุป

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่อยู่เคียงคู่กับความเป็นชาติไทยที่ธำรงรักษาไว้ซึ่งความเป็นประเทศเอกราชนับตั้งแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบันเป็นเวลาเกือบ ๑ สหัสวรรษ เดิมประเทศไทยปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของชีวิตเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดเด็ดขาดในการปกครองประเทศ แต่ในทางปฏิบัติพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงจำกัดการใช้พระราชอำนาจของพระองค์เองเฉพาะเพียงเท่าที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของชาติบ้านเมืองและเหล่าอาณาประชาราษฎร์โดยทรงยึดถือทศพิธราชธรรมเป็นหลักในการปกครองแผ่นดิน ครั้นประเทศไทยเกิดกระแสเรียกร้องให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวคิดของชาติตะวันตกซึ่งแผ่อิทธิพลกว้างขวางไปทั่วโลก พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงไม่เคยหวงแหนหวงกันพระราชอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ทรงมี รวมถึงมิได้ทรงโกรธหรือไม่พอพระทัยหรือทรงเอาผิดแก่ผู้ที่เรียกร้องแต่อย่างใด แต่กลับทรงช่วยปูพื้นฐานและวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงการปกครองภายหลังจากที่คนไทยมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยและมีความพร้อมที่จะ

^{๙๗} สำนักราชเลขาธิการ, **ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราชาวาจาที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๒๐**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๒๑), น.๓๕๓.

^{๙๘} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๖๔ (๔)

^{๙๙} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย คำปรารภ และหมวด ๑๖ การปฏิรูปประเทศ

ปกครองตนเองแล้ว เมื่อประเทศไทยเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระมหากษัตริย์ไทยในขณะนั้นทรงยินยอมพระราชทานอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศให้เป็นของปวงชนชาวไทยและทรงยินยอมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตยเนื่องจากทรงไม่ปรารถนาให้เกิดสงครามกลางเมืองระหว่างคนไทยด้วยกันทั้งที่พระองค์ทรงมีกองทัพที่จงรักภักดีสามารถต่อสู้กับคณะราษฎรได้ก็ตาม ภายหลังประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แม้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยมิได้ทรงมีพระราชอำนาจอย่างแท้จริงในการปกครองประเทศ ดังเช่นในอดีตโดยทรงมีพระราชสถานะและพระราชอำนาจภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ แต่ก็ยังทรงมีพระปรีชาญาณที่ห่วงใยต่อความสงบสุขของประเทศชาติและประชาชน และทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อให้ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ มั่นคงเข้มแข็ง และยั่งยืน และให้เป็นไปตามหลักการและอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่แท้จริง ขณะเดียวกันก็ทรงระมัดระวังในเรื่องการใช้พระราชอำนาจมิให้เกินขอบเขตที่รัฐธรรมนูญกำหนดด้วยทรงตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลซึ่งทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยผู้เสวยราชย์ยาวนานที่สุดและใกล้ชิดเคียงกับห้วงเวลาเกือบทั้งหมดที่ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย พระองค์ทรงเปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณในการส่งเสริมและสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทรงพระราชทานคำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ใช้อำนาจรัฐในการปฏิบัติหน้าที่ปกครองประเทศ ทรงมีพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสถ่ายทอดองค์ความรู้หรือศาสตร์ในด้านการเมืองการปกครองแก่ทุกฝ่ายอันพึงน้อมนำมาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ ทรงนำพาประเทศไทยผ่านพ้นวิกฤตการณ์ทางการเมืองซึ่งเครื่องมือกลไกตามวิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ไม่สามารถแก้ไขได้หลายครั้งหลายคราด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถที่เปี่ยมไปด้วยความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ต่อมาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ได้เสด็จขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์เป็นพระมหากษัตริย์ไทยองค์ปัจจุบัน ปวงชนชาวไทยต่างมีความปลาบปลื้มปิติยินดีเป็นล้นพ้นที่พระองค์ก็ทรงยึดแนวทางการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลและได้ดำเนินพระราชภารกิจตามแนวพระราชปณิธานในสมเด็จพระบรมชนกนาถในการส่งเสริมและสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยให้มั่นคงยั่งยืนตลอดไป ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยในโอกาสขึ้นปีใหม่พุทธศักราช ๒๕๖๐ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๙ ความตอนหนึ่งว่า “...ขอให้ชาวไทยทุกคน...ร่วมกันปฏิบัติสรรพกิจน้อยใหญ่ในภาระหน้าที่ตามแนวพระบรมราโชบายที่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลได้พระราชทานไว้ให้งานทุกอย่างสำเร็จผลเป็นความดีความเจริญทั้งแก่ตนเองแก่ส่วนรวม และประเทศชาติ เป็นการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ ในการนี้ ข้าพเจ้าขอปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับประชาชนชาวไทยโดยเต็มกำลังความสามารถเพื่อสืบสานพระราชปณิธานเช่นกัน...”

สุดท้ายนี้ ข้าพพระพุทธเจ้าขอน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้ของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ และขอสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทรงพระเจริญ.

บรรณานุกรม

หนังสือ

Lewis Copeland and Lawrence Lamm eds. *The World's Great Speeches*. New York : Dover, ๑๙๘๕.

คณะอนุกรรมการจัดทำสารานุกรมสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๒ ในคณะกรรมการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. *สารานุกรมการเมืองไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑ เรื่อง ประวัติและความเป็นมาของรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๘.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. *ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย*. กรุงเทพมหานคร : พินเนศ, ๒๕๑๙.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. *ระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๘.

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ ๓), ๒๕๕๒.

ประยุทธ์ สิริพิพันธ์. *ตามรอยบาทพระพุทธเจ้าหลวง*. พระนคร : มิตรสยาม, ๒๕๑๔.

เพ็ญจันทร์ โชติบาล. *พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษของพระมหากษัตริย์ไทย*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ไพโรจน์ ชัยนาม. *รัฐธรรมนูญ : บทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย เล่ม ๒*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐.

วิชญ์ เครื่องงาม. *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณการ (พิมพ์ครั้งที่ ๓), ๒๕๓๐.

สมยศ เชื้อไทย. *หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน (พิมพ์ครั้งที่ ๙), ๒๕๕๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๐.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. *จุดเริ่มต้นประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๗.

_____ . *ระบอบประชาธิปไตยของไทยกับกระแสประชาธิปไตยโลก*. กรุงเทพมหานคร : สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๘.

_____ . *สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้านการบริหารราชการแผ่นดิน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๗.

สำนักราชเลขาธิการ. *ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๑๒ จนถึงเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๓*. พระนคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๔.

_____ . *ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๒๐*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๒๑.

สำนักราชเลขาธิการ. **พระราชดำรัสในโอกาสต่าง ๆ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๐.

อมร รักษาสัตย์ และคณะ. **ประชาธิปไตย อุดมการณ์ หลักการ และแบบอย่างการปกครอง หลายประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

บทความ

คึกฤทธิ์ ปราโมช. หม่อมราชวงศ์. “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานยุติธรรม”. **ดุสิต** เล่ม ๖ ปีที่ ๓๔ เดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๓๐.

ธนโรจน์ หล่อธนะไพศาล. “อัสตงแห่งรัฐธรรมนูญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย”. **รัฐสภาสาร** ปีที่ ๖๒ ฉบับที่ ๙ เดือนกันยายน ๒๕๕๗.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. “พระราชสถานะและพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ”. **สารานุกรมไทยฉบับกาญจนาภิเษก**. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ลิขิต ธีรเวคิน. “รัฐธรรมนูญ : กฎเกณฑ์ของการปกครองประเทศ”. **วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕.

เอกสารอื่น ๆ

Credit Suisse Research Institute. “Global Wealth Report 2016”. สืบค้นจากเว็บไซต์ <<http://publications.credit-suisse.com>>. เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐.

Transparency International. “Corruption Perceptions Index 2016”. สืบค้นจากเว็บไซต์ <<http://www.transparency.org>>. เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐.

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. “วัฒนธรรมทางการเมือง อำนาจการเมืองและรัฐธรรมนูญ”. สืบค้นจากเว็บไซต์ <<http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1154>>. เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐.

เครือข่ายกาญจนาภิเษก. “พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๖”. สืบค้นจากเว็บไซต์ <<http://kanchanapisek.or.th>>. เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๐.